

röda rummet

radikal kvartalsstidskrift nummer 2/2009 • Pris 26:-

Ockupantmaskinen

PRIVATISERINGSMOTSTÅND • DOLLARKRAMP • KLIMATOPPOSITIONER

MED ONDA ANINGAR

– hur ska kampen mot privatiseringar nå framgång?

Privatiseringen av vård och välfärd rullar på till synes obevekligt. S-ledningen hukar och backar men å andra sidan växer en – ännu oprövad och mångformad – välfärdsrörelse fram. Vilka vägval står denna rörelse inför för att framgångsrikt kunna kontra privatiseringsvågen? Hur ska den kunna breddas och stärkas?

Maria Sundvall, läkare och aktiv i Nätverket Gemensam Velfärd, delar med sig av både farhågor och förhoppningar. Hon tar sitt avstamp bland annat i Asbjörn Wahls bok om välfärdsstatens framväxt och möjliga fall. Att läsa den är ”som att öppna fönsterluckorna och vädra ut en massa ideologiskt bråte” där ”luckor slås upp mot ... en marxistisk tanketradition som många tagit för utrangerad”, skriver Sundvall.

Onda aningar fyller mig inför det valår som just inletts. Efter tre år med alliansregeringens angrepp på fackföreningar, trygghetssystem och välfärdsservicen behövs det mer än någonsin, ja närmast desperat, en samling till motvärn.

De senaste åren har vi också kunnat börja skymta konturerna av en sådan samling. Ett exempel är Nätverket Gemensam Velfärd som bildades ur det så kallade ”Uppropet för rättvisa och gemensam välfärd”, vilket redan i november 2005 lämnades över till den dåvarande socialdemokratiska näringsministern Thomas Östros. Bakom uppropet, som krävde omedelbart stopp för ytterligare avregleringar och privatiseringar, stod några få fackförbund, ett antal lokala fackföreningar, handikapporganisationer, miljöorganisationer, enskilda. Gemensam Velfärd har därefter fortsatt att agera till försvar för välfärden och för att fördjupa en dialog framför allt med fackliga organisationer.

I april 2008 antog LO-distriktet i Stockholm en välfärdsplattform med den uppfordrande rubriken Ett annat samhälle är möjligt! Plattformen kritiserade vad den beskrev som ”en våldsam privatiseringsvåg inom offentlig verksamhet”. Den lanserade också den radikala idén att vård, skola och omsorg ska betraktas som en social allemansrätt som inte får styras utifrån enskildas betalningsförmåga och vinstintressen. Samtidigt deklarerade LO-distriktet att man nu skulle ta steget att bygga nya politiska allianser och knyta kontakter med andra organisationer och nätverk. Facket ställde sig uppgiften att ”bygga broar” och bland annat nå en ”bred vänster i Stockholm som i stora delar är oorganiserad”.

Vid European Social Forum i Malmö i september 2008 syntes brobyggandet vid ett flertal möten i olika forum och dialoger mellan fackföreningsfolk och aktivister.

Sedan dess har flera organisationer skärpt sin kritik av kommersialiseringen av välfärden. Så har till exempel delar av sjuksköterskornas fackliga och yrkesmässiga organisationer protesterat skarpt mot såväl den nationella lag om vårdval som antogs i början av året som mot det lokala kundvalssystemet Vårdval Stockholm.¹ Även om det inte innebär att Vårdförbundet går emot privatiseringar i vården i allmänhet innebär det ändå ett steg i rätt riktning för ett fack som framstått som extremt privatiseringsvänligt.

Flera opinionsundersökningar har också visat att det finns ett stort stöd för den offentliga välfärden, till och med till priset av skattehöjningar.

Den kritiska opinionen har satt en press på politikerna. Socialdemokraterna som regerat i perioder under de decennier då kommersialiseringen av välfärden har rullat på har framför allt tyckts påverkade av fackets nya agerande.

Men vad händer nu när riksdagsvalet nalkas? Det rödgröna alternativet presenterade sig på DN Debatt 6 september. Det korta avsnittet om välfärden är solklart i vad det inte säger: det säger inte att privatiseringarna ska stoppas eller rullas tillbaka. Ordagrant står det: ”Vi står upp för en skattefinansierad välfärd av hög kvalitet.” Det är samma formulering som varenda borgerlig företrädare använder, när de försvarar privatiseringar. Vår sjukvård kan aldrig bli som den i USA, sade Göran Haggglund, när filmen Sicko hade Sverige-premiär hösten 2007, med argumentet att vi har en solidarisk finansiering. Och nästa mening i

DN-artikeln lyder: ”Tydligare och likvärdiga krav ska ställas på alla utförare.” Tydligare kan det väl inte sägas att undertecknarna accepterar privata utförare!²

Den som ändå tvekar om tolkningen kan läsa en intervju i Läkartidningen med socialdemokraternas sjukvårdspolitiska taleskvinna Ylva Johansson i juli.³ Socialdemokraterna ska anta ett nytt partiprogram på sin kongress i slutet av oktober och artikeln citerar ur programförslagets formuleringar om att ”driftsformerna är inget självändamål” och att ”valfrihet... kan skapa mångfald och förutsättningar för ökad kvalitet och bör därför stimuleras”. Ylva Johansson betonar att det är en ny ton i programmet: ”Att vi är positiva till mångfald hör till det som är nytt i det här programmet tillsammans med det nationella ansvaret för kvaliteten och betoningen av det förebyggande arbetet”.

VÅRDVALSSYSTEM OCH DRIFTSFORMER

Johansson berättar vidare i intervjun att S inte kommer att riva upp vårdvals-”reformen” – endast den del som påtvingar landstingen etableringsfrihet. Med en socialdemokratisk regering kommer det således fortfarande att vara fritt fram för landstingen att ”frivilligt” abdikera från ansvaret att planera sjukvården och lämna över det till marknaden!

Hon förklarar likaså att socialdemokraterna är positiva till att människor får välja vårdgivare – det vill säga samma typ av resonemang som regeringen fört fram som argument för vårdvals-”reformen”. Som om valfrihet inte skulle vara möjligt inom ett offentligdrivet vårdssystem. Som om det blir någon verklig valfrihet i ett vårdvalssystem som missgynnar glesbygden och låginkomsttagarområden.

Johansson drar en enda gräns för privatiseringarna: sjukhusen bör vara landstingsdrivna. Däremot kan hon inte tänka sig att föreslå en ny stopplag som skyddar alla sjukhus, utan kan endast tänka sig att lagstifta för att bevara de sex universitetssjukhusen i offentlig regi.

I somras väckte också Carin Jämtin, oppositionsborgarråd i Stockholm och medlem av den socialdemokratiska partistyrelsen, debatt genom att uttala sig mot att privata friskolor tilläts ta ut vinst. Hon förespråkade regler om vinstbegränsning i likhet med systemen i Norge, Danmark och Finland.⁴ Hon fick hårt mothugg av flera socialdemokratiska kommunalpolitiker, liksom av före detta finansministern Kjell-Olof Feldt.⁵ Några veckor senare gjorde Mona Sahlin den förväntade manövern; att å ena sidan förklara att hon accepterade vinst och att å andra sidan förklara sig helt enig med Jämtin.⁶

Vad är det som händer? Hur kunde de tidigare tecknen på en skärpt S-kritik av välfärdsraserandet omvandlas till en mer positiv syn på ”mångfald” i det kommande partiprogrammet? Och hur kan det ske så illa ”tajmat”? För samtidigt som Sahlin ser allt mindre problem med vinst, skildras privatiseringens effekter mer skoningslöst än tidigare i borgerliga media. Kom ihåg att det var Svenska Dagbladets serie i våras om sjukhusmaten i Stockholmsvården som avslöjade hur skandalöst privatiseringen gått till.⁷ Och nyligen var det Dagens Nyheter som gjorde en huvudnyhet av de privata vårdbolagens jättevinst, och dessutom gav exempel på att de privata utförarna getts fördelar gentemot den offentliga vården.⁸

Skälen är uppenbara. Vi går in i den stora fördunklingens tid. Den som tror att valkampanjer leder till

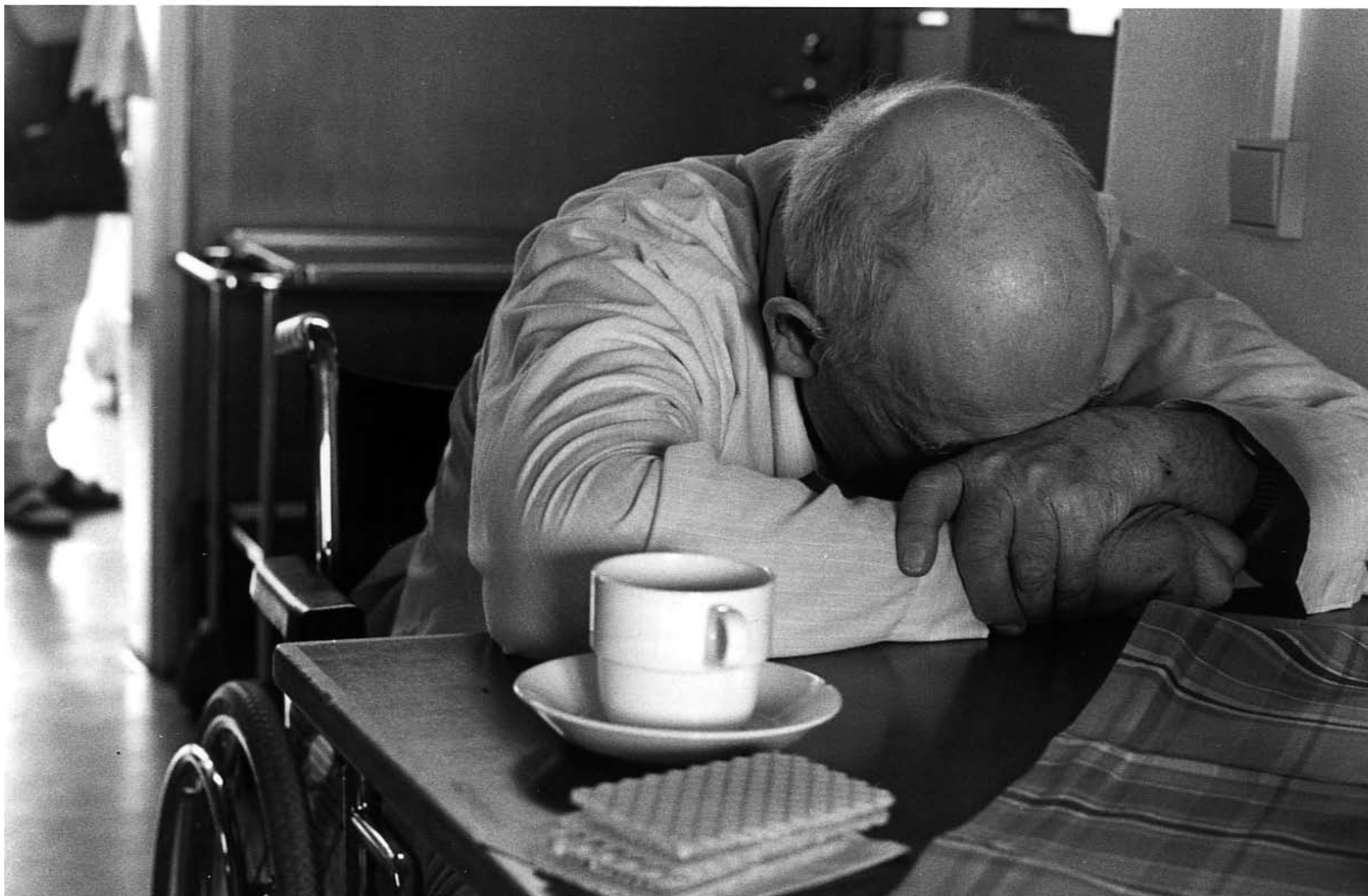

bild: Birgitta Lagerlöf

skärpt polarisering och tydliggörande av motsättningarna kan glömma det. Det slås fast som en självklar sanning att valet handlar om att vinna mittenväljarna.

Socialdemokraterna kommer att försöka hålla sig väl med fackföreningar och folkrörelser genom argstint retorik mot Reinfeldt-regeringen. Däremot kommer de inte att lova något av substans. Det gäller att fånga mittenväljarna.

De fackföreningar – och det är ju långt ifrån alla – som börjat ifrågasätta den marknadsliberala politiken kommer att irriteras och pressa på i korridorerna, men de kommer att dra sig för att utmana socialdemokratiens ledning ett valår.

KOMPASS FÖR NAVIGERING

Aktiviströrelserna, som är i ett uppbyggnadsskede, kommer att pressas att avstå från klarspråk. Det är bäst att hålla käft, för vi vill ju bli av med Reinfeldt. Hos en del kommer en yttre återhållsamhet riskera att omvandlas till en inre åsiktsskiftning: ”är det så viktigt med driftsformerna egentligen?” och ”vad är vinst, om inte sund hushållning?”

Det kommer att vara en tid då de som vill försvara välfärden mer än någonsin behöver en kompass för att inte navigera fel. Och bastant färdkost med rejäl näring för att inte tappa energin. Det är tur att sådan näring och sådan navigationshjälp nu ges i form av en ny bok av den norske fackföreningsmannen Asbjørn Wahl, som är talesperson för kampanjen For Velferdsstaten. Att läsa *Velferdsstatens vekst – og fall?*⁹ är som att öppna fönsterluckorna och vädra ut en massa ideologiskt bråte. Luckorna slås upp mot teorier och språkbruk från det nyligen förflutna, en marxistisk tanketradition som många tagit för utranterad. Wahl blåser utan problem bort dammet från den och an-

vänder den för att analysera vår tid.

Det finns en dundrande, jag frestas att skriva predikande, ton i boken. Wahl dundrar mot dem som talar om välfärdsstatens förändring utan att fråga efter orsakerna. Han har förstås så rätt, och det drabbar många av oss. En tanke slår mig: vi är ofta upptagna med att formulera rader av exempel på eländesbeskrivningar. Den bakomliggande tanken är att människor måste reagera när de får veta hur det står till i samhället. Men att förstå orsakerna gör det möjligare att se handlingsvägar, för då finns det något att angripa, en punkt att sätta spettet till.

De orsaker som Wahl gång på gång kommer tillbaka till går att härleda ur en maktanalys. När jag läser hans bok förstår jag hur mycket vi har saknat det ordet i vår svenska debatt – maktanalys. Och maktanalysen måste vara baserad på historiska lärdomar. Följaktligen ägnar Wahl en inledande del av boken åt en beskrivning av välfärdsstatens uppkomst.

Han polemiserar mot ett tankespår som dominerar debatten och som går ut på att välfärdsstaten står över klasserna. Bland annat har den norske LO-ledaren Roar Flåthen uttryckt att den norska eller nordiska modellen innebär att motsättningar löses genom trepartssamarbete, mellan fack, myndigheter och arbetsgivare, och att det innebär att det kollektiva förnuftet får råda.¹⁰

Wahl kallar detta för en ”ahistorisk samarbetsideologi”. Men i stället för att se det som ett kollektivt förnuft över klasskampen menar han att man måste se vilken roll klasskompromissen spelat i intressekampen. Det var inte samarbetspolitiken som lade grunden för välfärdsstaten. Det var arbetarrörelsens framväxt, mobilisering och kamp under årtiondena dessförinnan som tvingade fram både klasskompromissen och välfärdsstaten.

Detta ska man inte förstå på det förenklade sättet att endast arbetarrörelsen skulle ha intresse av välfärdens utveckling. Det behövs fungerande skolor, vård och omsorg för att ekonomin ska fungera. Däremot skulle inte välfärdsstaten ha utvecklats så långt utan fackföreningsrörelsens tillväxt och arbetarpartiernas formering.

Arbetarrörelsens mål var för övrigt aldrig välfärds-

staten, påpekar Wahl i förbifarten – utan socialismen. Just rädslan för socialismen fick kapitalägarna i väst att i efterföljden av den ryska revolutionen gå med på en kompromiss. ”Paradoxalt nog bidrog därmed en misslyckad ekonomisk och politisk modell i öst till att göra kapitalismen i väst mänskligare”, är hans kommentar.¹¹

Lite överraskande stöter jag på en sådan tendens till ”ahistorisk” beskrivning, som Wahl kritiserar, i en annan aktuell bok; *Sälj hela skiten! Eller hur privatiseringarna raserar den gemensamma välfärden*.¹² Boken är en rapp och skarp genomgång av privatiseringarnas historia i Sverige som kommer att bli användbar och använd av alla som vill försvara välfärden. På samhällsområde efter samhällsområde beskriver den förändringarna och ger oss motargument till privatiseringsförespråkarna.

BAKOMLIGGANDE KLASSKONFLIKT

Därför, men också för att en av författarna, Josefin Brink, är vänsterpartistisk riksdagsledamot är det förvånande att läsa beskrivningen av historien bakom välfärdsstatens uppkomst: Trots att den allmänna rösträtten införts ”lyckades inte” socialdemokraterna skapa någon majoritet för ett socialistiskt program, heter det i boken. Under den ekonomiska depressionen på 30-talet utvecklades Keynes’ och andras teorier om statligt ingripande i ekonomin. De ”sociala konflikterna nådde ett vägska” och i Sverige valde man en annan väg än ytterligheterna i nazism, fascism och stalinism. En samförståndsanda ”växte fram”. Saltsjöbadsavtalet 1938 mellan fackförbund och arbetsgivarorganisationer ”lade fast spelreglerna för en mindre konfliktfylld arbetsmarknad”. Underförstått: när alla var överens och konflikterna valts bort kunde välfärden byggas.¹³

Borta ur beskrivningen i *Sälj hela skiten!* är de enorma utbrott av klasskamp som föregick detta. Lunde, Halmstad, Klemensnäs, Sandarne är bara några av de orter där det tidiga 30-talets sammandrabbningar stod, lokala generalstrejker, den lokala strejkkommitténs övertagande av Söderhamn, militärattack mot demonstrerande och tryckfrihetsåtal är bara några exempel på den kamp som rasade. ”Striderna under

EN ARTIKEL AV MARIA SUNDVALL

Artikelförfattaren är läkare på Södertälje sjukhus, där hon deltagit i arbetet för att förhindra en privatisering av sjukhuset. Hon är också aktiv i Nätverket Gemensam Velfärd. Medlem i Socialistiska Partiet. Har tidigare medverkat i Röda rummet, senast med artikeln *Sjukvårdsrevolutionen – om privatiseringspolitikens utmaningar* i nummer 1-2008.

bild: Birgitta Lagerlöf

30-talets två första år var de hårdaste i Sverige sedan 1917”, skriver historikern Håkan Blomqvist. Och i andrakammarvalet 1932 vann socialdemokraterna en jordskredsseger och kunde bilda egen regering.¹⁴

Men gör det någon skillnad om man uppfattar välfärdsstatens uppkomst som ett uttryck för kollektivt förnuft över klassgränser eller som ett resultat av den framväxande arbetarrörelsens långa och hårda kamp? Ja, det slår mig att det kanske har en avgörande betydelse just i detta nu i valårets Sverige. För med den förra ”ahistoriska” förklaringen kan ju receptet bli att återupprätta det ”kollektiva förnuftet” för att hitta den välfärdsstatsformulering som passar flest. Är det en annan variant av mantrat ”att fånga mittenväljarna”? Med Wahls förklaring däremot blir receptet snarare att återupprätta intressekampen.

Under efterkrigstiden skedde en avideologisering och arbetarrörelsen fastnade i samförståndsperspektivet, menar han. Fackföreningar och arbetarpartier stod avrustade inför förändringarna i världskapitalismen, från 70-talet och framåt, då nyliberalismen vann terräng.

Wahl använder inte begreppet ”globalisering”, som leder tankarna till något irreversibelt, närmast en naturlag. Han föredrar att kalla det marknadsliberalism eller kapitalets offensiv.

STYRKEFÖRHÅLLANDEN MELLAN KLASSERNA

Välfärdsstaten kan inte bara definieras som en summa av sociala institutioner, offentliga budgetar och bidragssystem, skriver Wahl. Det handlar först och främst om makt och uttrycker ett styrkeförhållande mellan samhällsklasserna. Särskilt lyfter han fram kapitalkontrollen och kreditkontrollen som förutsättningar för uppbygget av välfärdsstaten. Regeringar kunde genom kapitalkontrollen genomföra en välfärds politik utan att hela tiden mötas av storbolagens hot om utflyttning av företag eller investeringar.

Därför blev också avskaffandet av kapitalkontrollen

så avgörande för att stärka marknadsliberalismen. Den avskaffades först i USA 1974, därefter i Storbritannien 1979. I Norge avlägsnade regeringen de sista resterna av kapitalkontroll i juni 1990, utan motstånd från oppositionen eller från fackföreningarna.¹⁵ I Sverige var det socialdemokratiska regeringar som under 80-talets andra hälft avskaffade kredit- och valutahandelsregleringar.

Den välfärdsstat som vuxit fram har fått en dubbel karaktär. Å ena sidan är den fröet till det som var arbetarrörelsens vision om ett annat och bättre samhälle, en fas i humaniseringen av samhället. Å andra sidan är det en reparationsverkstad för ett brutalt och inhumant ekonomiskt system.

När marknadsliberaler angriper välfärdsstaten är det i första hand den humaniserande sidan som är måltavlan. Samhällets repressiva sida stärks. Wahl visar hur angreppen på välfärdsstaten följdriktigt börjat med angrepp på fackföreningarna, med start på 80-talet i Reagans USA och Thatchers Storbritannien. Den internationella fackföreningsrörelsen har upplevt en historisk tillbakagång. När andelen organiserade arbetare sjunkit över hela världen har de nordiska länderna länge varit enda undantaget. Wahl menar att en del av förklaringen är att fackföreningarna här administrerar a-kassorna.¹⁶ På så sätt blir det följdriktigt att den svenska alliansregeringen redan från början angrep just villkoren för arbetslöshetskassorna. Resultatet går nu att avläsa i kraftigt sänkt organisationsgrad – den ligger nu på 71 procent, enligt en undersökning nyligen. LO har inte tappat så många medlemmar sedan storstrejken 1909.¹⁷

Den kanske tyngsta delen i boken handlar om arbetslivets brutalisering. Som den fackföreningsman Wahl är ger han otaliga exempel från den egna erfarenheten på hur omställningar drabbar de arbetande, och han passar på att ge en känga åt dem som individualiserar problemet genom att se yogakurser mot ”utbrändhet” som lösningen.

I Wahls historieskrivning intar omvandlingen av arbetslivet huvudrollen i välfärdsstatens förvandling. Det är i arbetslivet som maktförhållanden kommer till uttryck. Två arbetslivsforskare, Michael Quinlan och Philip Bohle, formulerar slutsatsen av sina studier på följande sätt: ”Arbetsmiljöforskningen ger oss solid dokumentation för de skadliga effekterna av den nyliberala ideologin och de ordningar den gynnar inom arbetslivet.”¹⁸

De styrandes svar på brutaliseringens effekter är den så kallade arbetslinjen, vilken tycks ha fått samma slogan i Norge som i Sverige: ”Det måste löna sig att arbeta.” I själva verket handlar den enligt Wahl om att det ska straffa sig om man inte kan delta i arbetslivet. Sjukskrivningsregler, pensionssystem, socialbidragssystem – allt inrättas så att den som inte kan arbeta får sämre villkor och pressas att ”anpassa sig”.

SYMBOLPOLITIK OCH DISCIPLINERING

Arbetslinjen får stå som det främsta exemplet på vad Wahl kallar symbolpolitiken. Och ännu skarpare uttryckt: symbolpolitikens eländighet. Den som inte ser till orsakerna, och inte gör sin maktanalys, och glömmer den historiska bakgrunden kan inte annat än föreslå ytliga symtomlindringar eller pr-mässiga symbolhandlingar. Som arbetslinjen. Och när symbolpolitiken misslyckas avlöses den av disciplineringspolitiken, vars piska drabbar de sjuka och arbetslösa.

Särskilt hård är Wahls kritik mot Arbeiderpartiet som varit huvudarkitekten för arbetslinjen i Norge, och mot Sosialistisk Venstre som i allt väsentligt stött detta.

Arbetslinjen innebär att det är viktigt att inte bidragen ökar mer än lönerna för de lägst betalda på arbetsmarknaden. Annars skulle det ju inte löna sig att arbeta. Wahl skriver: ”Man skulle ju kunna tänka sig att en rödgrön regering skulle närma sig problemet på ett annat sätt, nämligen genom att sätta offentliga bidragssystem på en nivå så att de faktiskt bidrog till

NOTER

1. I Rising, I Wiklund, A Willman ”Obegripligt att vårdval införs utan analys av dagens system” *Dagens Medicin* 19 november 2008.
2. M Sahlin, P Eriksson, M Wetterstrand, L Ohly, ”Så ska vi göra Sverige till ett bättre land att leva i”, *DN Debatt* 6 september 2009.
3. ”Ojämligheten den viktigaste vårdfrågan”, *Läkartidningen* 30-31 2009)
4. C Jämtin, ”Skattepengar för välfärd får inte gå till kapitalister”, *DN Debatt* 28 juli 2009
5. R Noord, L Grönblad, J Nygren, A Ljungdell, M Nilsson, T Johansson. ”Vi socialdemokrater måste sluta motarbeta friskolorna” *DN Debatt* 30 juli 2009. K-O Feldt, ”Friskolornas vinster utarmar inte skolan”. *DN Debatt* 4 augusti 2009.
6. H Brors, ”Långt kvar till vinnarstrategi”, *Dagens Nyheter* 15 augusti 2009.

7. Se bl a ”Miljardavtal slöts utan politisk insyn”, *Svenska Dagbladet* 15 maj 2009.
8. ”Privatvården ger miljarder” och ”Vi har levererat sjukvård till ett lägre pris”, *Dagens Nyheter* 10 september 2009.
9. A Wahl, *Velfärdsstatens vekst – og fall?* Gyldendal, 2009. Alla översättningar ur boken i artikeln är mina egna.
10. Wahl s 30.
11. Wahl s 46.
12. J Brink, J Ergon, P Gustavsson, K Werne. *Sälj hela skiten! Eller hur privatiseringarna raserarden gemensamma välfärden*. Ordfront, 2009.
13. Brink m fl, s 18-19.
14. H Blomqvist, *Den röda tråden. Arbetarrörelsens historia – en alternativ översikt*. Röda Rummet, 1989 s.141 ff.

15. Wahl s 62 f.
16. Wahl s 88-91.
17. ”Facklig förnyelse”, *Dagens Nyheter* 21 augusti 2009.
18. Wahl s 175-76.
19. Wahl s 216.
20. A Etzler, *Trondheimsmodellen: radikala framgångshistorier från Norge och Nederländerna*. Karneval, 2007.
21. Wahl s 256.
22. Se t ex insändare ”Sluta motarbeta privatvården, S” i *Expressen*, 12 september 2009.
23. Wahl, s 267-271. Brink m fl s 153-163.
24. Brink m fl, s 44, s 154.

att hindra framväxten av ett extremt lågavlönat skikt i samhället...”¹⁹

När de rödgröna väljer att inte göra det, bidrar de till skapandet av det nya så kallade burgerproletariatet.

Det finns forskare som menar att välfärdsstaten klarat sig bra undan attackerna från 80-talet och framåt, men Wahl påpekar att det bland annat beror på att de talar om välfärdsstaten i den snäva meningen av bidragssystem.

I själva verket har välfärdsstatens innehåll förändrats: Fattigdomen har ökat. De sociala klyftorna har ökat. Brutaliseringen av arbetslivet har ökat. Risktagandet har individualiserats och individerna är mer oskyddade på marknaden. Tillgångarna omfördelas från de fattiga till de rika, från offentligt till privat, från arbete till kapital. Den generella välfärden överges och det blir fler och fler former av förnedrande och misstänklighörande behovsprövning. Vinstmotiv införs allt mer även i offentligt finansierade välfärdssystem. Makt överförs från demokratiska organ till marknaden och till rättsapparaten.

I den avslutande delen av Velferdsstatens vekst – og fall? skriver Wahl om vad som behövs för att vända utvecklingen. Än en gång berättas historien om den så kallade Trondheimsmodellen där fackföreningarna beslöt sig för att själva driva valkampanj och pressa partierna på frågor om välfärden inför lokalvalet 2003. Det följdes av en bred allians inför valet 2005. Den segrande rödgröna koalitionens regeringsdeklaration uppfattades som en ny, radikal politisk kurs, och entusiasmen steg i fackliga kretsar och bland många aktivister. Så här långt börjar historien nu bli välkänd i samma kretsar i Sverige, såväl genom Wahls många egna besök här i landet som genom Aron Etzlers bok om Trondheimsmodellen.²⁰

När LO-distriktet i Stockholm skrev sin välfärdsplattform studerade de också Trondheimsmodellen och refererade till den vid olika offentliga framträdanden. Det är ett av flera tecken som skulle kunna förleda välfärdsförsvarna i Sverige att tro och hoppas att de rödgröna överenskommelserna nu är fröet till en svensk Trondheimsmodell.

ÖNSKETÄNKANDE OCH HÖGERVRIDNING

Det vore ett önsketänkande. Som jag påpekat tidigare i texten är utvecklingen på sätt och vis precis tvärtom i vårt land. I Norge var fackföreningsrörelsen mer självständig gentemot socialdemokratin och det hade pågått aktiva mobiliseringar i många år dessförinnan. Socialdemokratin hade förlorat stortingsvalet 2001 efter att ha drivit en extremt marknadsorienterad politik. LO-kongressen 2001 beslöt i strid med LO-ledningen att ge pengar inte bara till Arbeiderpartiets utan också till Sosialistisk Venstres valkampanj. Året efter lät sig varken LO:s eller norska kommunalarbatarförbundets ledare väljas in i Arbeiderpartiets styrelse, som en reaktion mot partiets högervridning. I lokalvalen 2003 utropade Höyre det norska kommunalarbatarförbundet – där Wahl verkar – och inte Arbeiderpartiet till sin huvudmotståndare.

Självständigheten gjorde att facket i Norge kunde sätta dagordningen och tvinga alla partier att svara på dess utmaning om välfärden. I Sverige är det snarare det socialdemokratiska partiet som sätter dagordningen och pressar såväl fackföreningar som vänsterpartister att ge upp sina krav. Varje fackförening som intar en kritisk hållning måste först formulera en trosbekännelse till den heliga linjen ”facklig-politisk samverkan”.

Den rödgröna regeringen i Norge har inte levt upp till förväntningarna. Som Wahl skriver: gränsen för regeringens radikala åtgärder går där den blir tvungen att konfrontera starka ekonomiska intressen i samhället. Sosialistisk Venstre har liten förståelse för den sociala kampens roll och har inte kunnat utgöra någon motvikt. Nyorienteringen inom fackföreningsrörelsen har vare sig varit djup eller bred nog.

När Wahl sammanfattar de norska erfarenheterna är den första punkten han nämner att man lyckades skapa en politisk-ideologisk polarisering där facket och andra folkliga organisationer stod fast vid sina principiella ståndpunkter.

Skillnaden är stor mot Sverige, där ett slags högerkonsensus riskerar att ta över redan innan valkampanjen egentligen inletts. Vänsterpartiet pressas högerut, och

skulle inte ha fått ingå i samarbetet om det inte accepterat utgiftstaket i statsbudgeten. Folkrörelser och fackföreningar håller andan i väntan på de rödgröna överenskommelserna, och protesterar ännu inte mot de uteblivna löftena om försvar av välfärden.

Kanske hämmas man av logiken att det gäller att fånga mittenväljarna? I så fall finns det verkligen något att lära av Norge. Wahl skriver: ”Det är när de politiska alternativen står klart mot varandra, när de verkliga motsättningarna i samhället inte skymms, utan kommer till uttryck som vänstersidan lyckas bäst med att mobilisera”.²¹ Han varnar upprepade gånger i boken för att alternativet blir att högerpopulismen går framåt – en varning som är högaktuell även i Sverige.

BUDKAVLE SOM MOTSTÅND

Det fordras någon eller några krafter som inte räds polarisering och som står fast vid den principiella kritiken. Privatisering är inte mångfald. Valfrihet är inte samma sak som privatisering. Privat drift med offentlig finansiering är inte OK, eftersom det- om inte annat – leder till ökad privat finansiering, ökad ojämlikhet, svällande kontrollapparater, med mera. Avknoppade småföretag är inte OK – i morgon kan de vara uppköpta av storbolag. Demokratisering – inte privatisering – är lösningen på den byråkratiska toppstyrning som beskrivs av olika debattörer.²²

Inte minst behövs det ett program för motståndet. Också ett program tillhör det vi saknat. Vi har alltför länge sagt nej, och formulerat alltför lite konkret om vad som fordras.

Både Wahl och författarna till Sälj hela skiten! avslutar sina böcker med program för att försvara välfärdsstaten.²³ Med tanke på att Wahl så hårt betonar det bredare välfärdsstatsbegreppet är det logiskt att många av de krav han tar upp handlar om grundläggande maktförhållanden i samhället, och att han inleder med att kapitalkontrollen ska återinföras. Spekulationsekonomin ska stoppas, skatt på aktiehandel införas, offentliga sektorn användas för att minska arbetslösheten, menar Wahl. En omfördelning ska genomföras genom skatterna, socialbidrag och pensioner ska höjas. Arbetslinjen ska skrotas och arbetet anpassas efter människan.

Programmen sammanfaller i hög grad när det gäller konkreta åtgärder mot privatiseringspolitiken. Författarna till Sälj hela skiten! har hittat en tung pelare att stödja sig mot i form av ett linjetal som Olof Palme höll 1985, där han formulerar ”rågången”.²⁴ Det innebär enligt författarna att säga nej till fri etablering och vinstdrift inom den gemensamma välfärden. Obligatoriska kundvalssystem ska slopas och en utvidgad stopplag mot utförsäljning och skattefinansierad vinstdrift ska upprättas för vård, skola och omsorg.

Vidare ska, enligt författarna till Sälj hela skiten!, ett moratorium införas för nya marknadsexperiment, bolagiseringar och utförsäljningar av statlig verksamhet och offentlig egendom. Det som går att ta tillbaka av det som privatiserats ska återföras i statlig regi.

Det gäller att giuta nytt mod i folkrörelserna skriver de. Wahl fyller på utifrån den norska erfarenheten med en lång rad konkreta punkter om hur det kan gå till. Facket måste stärkas och de fackliga rättigheterna försvaras. I det ingår att kräva skydd mot avsked, väcka frågan om sextimmarsdagen på nytt och kräva fackligt inflytande över till exempel företagens utflyttning.

Just nu lanseras en nationell budkavle med ett flertal organisationer, bland annat Nätverket Gemensam Valfärd och några fackliga organisationer, som initiativtagare. Budkavlen, som har den lovande inledningsfanfaren: ”Vi vägrar vara kunder på en ’välfärds-marknad’!”, innehåller ett antal principiellt viktiga ställningstaganden mot privatiseringar, vinstdrift och fri etableringsrätt; för att naturresurser och infrastruktur behålls i samhällets ägo, och för demokratisering av den gemensamma sektorn.

Om ett tillräckligt antal organisationer samlas bakom budkavlen, om de klarar att stå emot vallogikens tryck och stå kvar vid denna position, om antalet underskrifter växer och om sedan aktiviteterna kring budkavlen blommar – ja, då kan det bli den fasta punkt kring vilken försvaret av välfärden byggs under det år som kommer. ■

kära läsare

”Luften är fri!” Det är inte bara ett retligt utrop från barn som i leken viftar för nära varandras ansikten, de tre orden har också en djupt omstörtande och framtidsoptimistisk innebörd.

För luften, egentligen allas vår gemensamma, är idag inte alls fri utan i praktiken ockuperad. I själva verket är den svårt bemängd av koldioxidutsläpp från det privata fossilkapitalets industrianläggningar och bilismens avgaser. Uppvärmningen av planeten fortgår ständigt och den hotande katastrofen rycker allt närmre.

Den befrielseörelse som därför behövs för att rädda jorden och mänskligheten från ekologisk och social kollaps måste uppbåda all kraft som bara går.

Idag går samhällsutvecklingen i motsatt riktning mot befrielse – såväl luft och vatten som socialt nyttigt verksamhet privatiseras. Här finns en skärningspunkt där folkrörelsearbetet för gemensam välfärd kan sammanstråla med kampen för klimatet. En förenande målsättning för den kamp som kan bromsa denna förstörelse borde kunna vara att, som det formulerats i miljörelsen, ”utöka allmänningarna”. Det vill säga sträva efter en allmän och demokratisk kontroll över jordens och samhällets tillgångar.

I detta nummer av Röda rummet tar vi upp båda dessa frågor, välfärden och klimatet. Maria Sundvall funderar över hur en folkrörelseallians som bekämpar privatiseringen av vård och annan social service ska kunna stärkas och breddas med bland annat en nystartad budkavle som verktyg. Daniel Brandell och Malin Beeck analyserar klimatrörelsens pågående kamp i olika länder, liksom dess nära förestående utmaning inför det stora Köpenhamnsmötet i december.

Förhoppningsvis kan dessa artiklar tillsammans bli ett bidrag till den nödvändiga och viktiga diskussionen om hur olika rörelser kan samverka – en diskussion som ännu är i sin linda.

En nyckelfråga i den debatten är hur fackföreningsrörelsen, en dessvärre ännu slumrande och av odemokratisk toppstyrning nedfryst kraft, ska kunna bidra med sociala muskler till de mer radikala rörelsernas kravformuleringar.

I senaste numret av Miljötidningen (www.mjv.se/miljotidningen) ger Volvoarbetaren Lars Henriksson, under trettio år fackligt aktiv i opposition mot fabriken betongossemärkta fackledning och tillika klimataktivist, ett bidrag till den diskussionen i artikeln *Allt att vinna noll att förlora*. Henriksson skriver att förhållandet mellan fackföreningar och miljörelse ofta varit komplicerat och motsägelsefyllt men att klimatkrisen nu ställer miljöfrågan i hela sin ekologiska och sociala vidd. ”Allt talar för att svaret är olika typer av folkrörelsesamverkan”, är hans slutsats.

En sådan korsbefruktande samverkan skulle kunna stärka och samla den okuvliga och klassförankrade kraft som krävs för att förverkliga den revolutionära parollen ”luften är fri”.

Med hopp om god läsning så länge

/Redaktionen

DET EXTREMAS LABORATORIUM

– maktutövningens logik i det ockuperade Palestina

I januari 2009 tycktes spärrarna helt släppa hos den israeliska ockupationsmakten. Urskyllningslöst spreds död och förstörelse över befolkningen i Gaza. I denna översikt över litteraturen om det ockuperade Palestina visar Andreas Malm på hur ockupationens metoder och motståndet mot den växlat sedan 1967. Är ockupationens teknologi i själva verket ett yttersta uttryck för en universell framtid? Artikeln är skriven i mars, veckorna efter Gazakriget. Bilderna från Palestina är tagna av Donald Boström

Vad får Ulrika Andersson, gymnasielärare i Borås, 31 år gammal, tidigare aktiv bland annat i solidaritetsarbete för Bosnien, att lämna hela sitt normalsvenska liv för att slå sig ned i den by på Västbanken där motståndet mot muren är som starkast? Vad får henne att stanna kvar även efter att en kula slitit upp hennes vad? En fredag i mars torkade hon bort hjärnsubstans från byxorna. Den tillhörde Tristan Anderson, människorättsaktivist från Oakland, 37 år gammal, tidigare känd bland annat som trädkramare vid protester mot avverkning av ekskog. Han sköts i huvudet av israeliska soldater när han stod stilla, sida vid sida med Ulrika Andersson; när detta skrivs hänger hans liv på en skör kirurgtråd.¹

Vad får människor som Ulrika och Tristan att ge sina liv för palestiniernas sak? Vad får hundratusentals människor bakom dem, i städer från Malmö till Melbourne, att marschera i ständigt växande demonstrationer mot Israels politik? Israelanhängarna har saken klar för sig: de hatar judar. Det är därför de väljer att engagera sig i just denna fråga.

Det finns en alternativ förklaring.

Något extremt pågår i Palestina.

Bland de senaste två årens böcker om palestiniernas situation – få helveten är så väldokumenterade – utmärker sig den israeliske statsvetaren Neve Gordons studie *Israel's Occupation* för att göra det mest självklara. Gordon går tillbaka till ockupationen själv. Det är den som utgjort växellådan i all utveckling på Västbanken och Gazaremsan sedan 1967.

När staten Israel körde in över de två kvarvarande hörnen av Palestina ställdes den inför ett dilemma. Blivande premiärminister Golda Meir frågade dåvarande dito Levi Eshkol: ”Vad ska vi göra med en miljon araber?” Eshkol svarade: ”Jag förstår. Du vill ha hemgiften, men du gillar inte bruden!” Staten Israel åträdde Palestinas land, men utan dess invånare.

Samma dilemma hade år 1948 lösts med ett enkelt snitt: invånarna hade körts bort så att det frilagda landet kunde besättas av en judisk stat. Men någon repris var inte möjlig år 1967. Att hålla ut ytterligare en miljon blottställda flyktingar i de läger som vid denna tid var brinnande oljekällor av motstånd, och därmed antända ännu större kriser i regionen, vore strategiskt självmord. Sådana hinder för en upprepning av den ursprungliga lösningen – en snabb, klinisk rensning – har än så länge stått pall, och palestinierna har stannat.

Men Israel har inte velat veta av dem.

Som Neve Gordon framhåller har ockupationen styrt mot ett och samma mål sedan 1967: att skilja det palestinska landet från den närvarande palestinska befolkningen och infoga det förra i den judiska staten. Att även inlemma de tillhörande invånarna har aldrig kommit på fråga. Det skulle – häri låg Golda Meirs oro – hota statens judiska karaktär, fylla den med fel sorts människomaterial, underminera det sionistiska projektets fundament med oönskade kroppar.

Palestinierna på Västbanken och Gazaremsan kunde inte ges medborgarskap. Men soldater fyllde varje vrå av deras land. Så kom det sig, skriver Gordon, att det som kallas Mellanösterns enda demokrati blev en militärdiktatur: ”under de fyra gångna decennierna har omkring 30 procent av befolkningen på det [totala] territorium som kontrolleras av den israeliska staten inte varit medborgare, inte kunnat rösta och förnekats de mest grundläggande av rättigheter”.

Å andra sidan vidtog Israel raska mått och steg för

att utplåna ”den gröna linjen”, den vapenstilleståndslinje som tidigare gällt som gräns mot Västbanken. I slutet av år 1967 hade den suddats ut från kartor och skolböcker och Västbanken döpts om till ”Judéen och Samarien”, en lika djupt inskriven del av Eretz Israel som Tel Aviv eller Eilat. Vilken israel som helst kunde nu sätta sig i sin bil, omärkligt glida in över statens nya territorier och, om han så önskade, bosätta sig i någon av de nybyggda kolonierna.

Med sig hade den judiska bosättaren Israels lag. När han levde och rörde sig på Västbanken och Gazaremsan följde statens lagstiftning med som ett pass i innerfickan, trots att den palestinska befolkningen runt omkring honom stod utanför. Så ”lyckades Israel skapa en situation där två etniska grupper som delar samma rum underställts två radikalt åtskilda juridiska system”. Sedan juni 1967 har det varit individens etnicitet som avgjort vilka lagar som ska gälla för honom eller henne – om över huvud taget några.

Gordon påpekar att den israeliska ockupationsregimen skiljer sig från Sydafrikas apartheid på en avgörande punkt. Palestinierna omfattas inte av separata, skrivna lagar, utan av utomrättsliga order – inte sällan verbala – från militär personal.

Allt detta har nu pågått i 42 år.

KONTROLLERA INDIVIDEN

Men om ockupationens fundamentala logik varit oförändrad sedan de första ödesdigra juniveckorna har den likafullt svängt, växlat mellan lägen för olika sorters maktutövning. Gordons stora insats är att – med hjälp av optik från Michel Foucault – följa just växlingarna i ockupationen.

Under en första fas riktade makten in sig på att fostra och kontrollera den palestinska individen. Han eller hon skulle bringas att acceptera ockupationen som något normalt. En övervakningsapparat av närmast östtyska proportioner sattes att censurera allt från litografier till poem om kärlek till hemlandet, så att alla spår av palestinsk nationalism hölls utom synhåll. Att sjunga vissa slags sånger, flagga med färgerna vitt-grönt-rött-svart eller samlas i grupper om fler än tio var förbjudet. Tillstånd måste inhämtas från militären för de mest vardagliga sysslor: för att använda åsnekärror, plantera grönsaker, öppna en butik eller bara plocka vilda blommor i naturen.

Underrättelsetjänsten Shin Bet blev en allestädes närvarande, ofta osynlig regent i den palestinska individens liv. Agenterna rustades med befogenheter att avgöra vem som skulle arresteras, deporteras eller få sitt hus demolerat, vem som fick resa utomlands för vård och vem som fick förena sig med sin familj, vem som var lämpad som lärare eller läkare, vilka skolor och välgörenhetsinstitutioner som var tillåtna. De förvandlade rätten till liv, bostad, rörlighet och yttrandefrihet till privilegier som enbart kunde uppnås om individen fyllde i mallen för fogligt uppträdande; de kunde när som helst dras in.

Genom att ständigt leka med osäkerheten i palestiniernas tillvaro trodde sig Israel kunna försäkra sig om deras underdånighet – samtidigt som marken under deras fötter konfiskerades i sjuk efter sjuk och införlivades i statens utposter. Koloniseringens välkända mantra löd: ”ett maximum av land med ett minimum av araber”.

Under denna första fas beblandade sig soldater, spioner och bosättare med invånarna och kontrollerade dem i minutiös detalj. Ockupationsapparaten ”genomdränkte varje aspekt av det palestinska livet och lämnade inget utrymme orört. Alla vardagens

bild: Donald Boström

fasetter omformades, styrdes och bearbetades ständigt”: med Foucaults termer bedrev Israel disciplin och biomakt. ’Bio’ som i ’liv’: det var genom att styra och kanalisera palestiniernas själva leverne åt rätt håll som ockupationen försökte hålla dem i schack. Individens och befolkningens liv skulle tuktas och regleras, så att landet kunde absorberas utan störande moment, frigjort från sina uppgivna kroppar.

MAKT PÅ ENTREPRENAD

Vi vet att ockupationsmakten misslyckades. Den första fasen kom till ett abrupt slut i december 1987: intifadan skakade av sig kontrollregimen. Just de processer som makten mobiliserat – åtskillnad mellan människor på etnisk grund, absolut godtycke från militären, massexpropriationer av mark – tjänade till att förena palestinierna i ett enda led av demonstranter. Neve Gordon visar hur varje israelisk strategi hittills har skjutit sig själv i foten och genererat än skarpare motsättningar mellan ockupanter och ockuperade; hans djupt dialektiska verk kan också läsas som en hyllning till palestiniernas frihetslängtan.

Intifadan gjorde klart för armén att den inte längre kunde kontrollera de palestinska massorna. Något annat måste till. I början av 1990-talet fick den israeliska statsledningen ”den geniala idén att lägga ut ansvaret för befolkningen på entreprenad till en underleverantör. En palestinsk myndighet etablerades”, med uppdraget att ge ockupationen ett nytt sken av normalitet. Genom att inreda palestinska befolkningscentra till små zoner av ”autonomi” såg det ut som om ockupationen var över.

I själva verket hade den israeliska armén bara tagit ett steg i sidled och fortsatte att kontrollera den palestinska tillvaron, främst genom sina spärar mot rörligheten. Västbanken splittrades i drygt 200 territoriella celler där myndigheten bar ansvar för civila angelägenheter: de allra flesta var mindre än två kvadratkilometer stora. Runtom stod armén kvar. När som helst kunde den införa en hermetisk avspärrning, så att ingen kom ut

EN ARTIKEL AV ANDREAS MALM

Artikelförfattaren är doktorand i humanekologi, författare och Palestinaaktivist. Han har bland annat givit ut böckerna: *Bulldozers mot ett folk* (Agora, 2002), *När kapitalet tar till vapen* (Agora, 2004) och *Hatet mot muslimer* (Atlas, 2009)

eller in i regionen, staden, byn. Neve Gordon påminner om att så gott som samtliga mänskliga aktiviteter är beroende av just möjligheten att röra sig i rummet, varför ockupationsmakten med sina klaffar alltjämt kunde styra palestiniernas liv: höja och sänka, slå av och på, av och på.

Inne i enklaverna stod det myndigheten fritt att hissa sin flagga, skriva egna skolböcker och ge tillstånd åt vilka butiker den ville, men den ålades – och avspärrningarna säkrade efterlevnaden – att satsa sitt krut på att slå ned fortsatt palestinskt motstånd. Under tiden accelererade koloniseringen. Denna andra fas av ockupationen representerade en ny teknik för att skilja befolkningen från landet: sätt folket innanför spärar så att landet är fritt att ta. 1997 kunde Nathan Shachar skriva i Dagen Nyheter att ”nittio procent av alla palestinier lever numera under palestinskt styre”. Men självstyret täckte tre procent av de ockuperade områdenas territorium: det utövades i trånga boxar, omgivna av mark som invånarna inte kom åt och som snabbare än någonsin förr sögs in i koloniernas ytor.

Ur ett israeliskt perspektiv föreföll så ”fredsprocessens” arrangemang äntligen säkra den gamla distinktionen mellan folk och land. Men denna andra fas markerade också ett markant brott i maktutövningen. Hädanefter skulle ockupationen i första hand arbeta med fjärrkontroll. Soldater och bosättare undvek i fortsättningen att beblanda sig med palestinier i gränderna, Israel förlorade intresset för den palestinska individen, överlämnade honom till underleverantören och avsåg sig ansvaret för befolkningens liv, för att i stället koncentrera sig på kärnverksamheten: kontroll över kollektiven.

SEPARATION

Också denna gång misslyckades strategin. Den andra intifadan sprängde på nytt status quo. Den var, enligt Gordon, mer framgångsrik än den första i ett avseende: efter år 2000 återupprättades den gröna linjen som reellt begrepp i israelisk politik. Ingen bosättare kunde längre glida över Västbankens kullar utan att veta var han befann sig. Den ockupation som försökt skylla sig bakom myndigheten tvingades kliva fram med naket våld; den avnormaliserades definitivt och omvandlades till en permanent abnormitet.

Israel tvingades därmed också ge sin ockupation en grövre kaliber för att hålla den vid liv. Sedan den andra intifadans utbrott har ockupationen gått in i en tredje fas som Gordon ger rubriken separation – en vidareutveckling av den formel som utvecklats under ”fredsprocessen”. Palestinierna har nu spärrats in, fysiskt åtskilda från sitt land, bakom betong, elektroniska stängsel och ett uppbåd av eldkraft som aldrig tidigare skådats på de ockuperade områdena.

Väggarna runt invånarna pressades snabbt inåt under intifadans första år. Med ständigt nya spärrvarianter, avspärrningsförfordningar och utgångsförbud krymptes palestiniernas rum till den egna staden, kvarteret eller bostaden; husarrest blev ett massfenomen. Effektiviteten höjdes successivt: år 2006 delade

Det råder en politiskt skapad humanitär nödsituation i Gaza!

Ship to Gaza är en partipolitiskt och religiöst oberoende ideell förening. Så snart det är ekonomiskt och praktiskt möjligt avser vi att sända ett fartyg med efterfrågade förnödenheter från Skandinavien via hamnar i Europa och Medelhavet till Gaza.

I de hamnstäder som besöks arrangeras opinionsbildande evenemang i samverkan med lokala organisationer. I Gaza administreras mottagandet av partipolitiskt oberoende organisationer.

Ship to Gaza är en ideell och fredlig solidaritetshandling från människa till människa.

Ship to Gaza är ett initiativ för praktisk solidaritet med Gazas befolkning.

Stöd Ship to Gaza! Plusgiro (på Nordea): 46359-6

www.shiptogaza.se

armén ut tillstånd att förflytta sig inom Västbanken till tio procent av invånarna. Övriga 90 procent satt permanent instängda i sina territoriella celler.

När bosättare vid ett tillfälle diskuterade att uppföra skyddsstängsel runt kolonierna sade Ariel Sharon: ”Bygg inte stängsel runt era bosättningar. Om ni reser ett stängsel sätter ni en gräns för er expansion. (...) Vi borde sätta stängslen runt palestinierna och inte runt våra platser.” Detta, konstaterar Gordon, är principen för separationen, som alltså är liktydig med en ghettoisering av de ockuperade områdena.

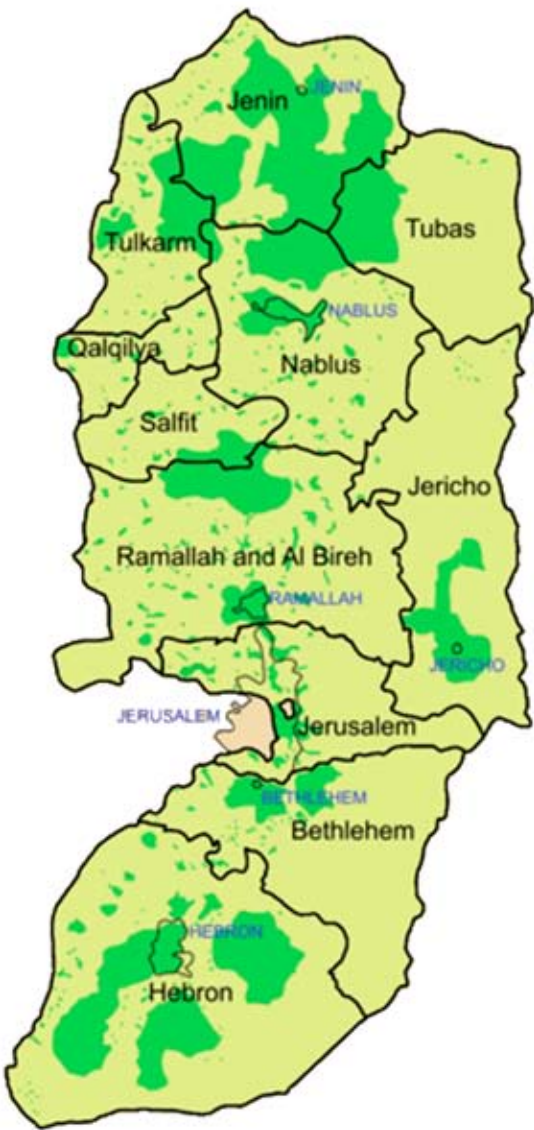
På Västbanken förseglas ghettona med den matris av barriärer, ”djupbarriärer” och sidoskottsbarriärer – åtta meter hög betong, taggtråd, diken, radar, kameror, observationstorn, patrullvägar, rörelsedetektorer och automatiska maskingevär – som kallas muren. Den löper runt och genom palestinska städer och byar, i ett mönster som den israelisk-brittiske arkitekten Eyal Weizman liknar vid en norsk arkipelag; den följer ingen linje, utan sackar sig fram liksom i fjordar, runt sjöar och öar.

Muren slår två slag för varje sträcka som byggs: den konfiskerar mer mark åt Israel och avskiljer palestinerna. De skärs av inte bara från sin jord, utan också från sina släktingar, skolor, sjukhus; hela deras samhällsliv klipps upp i fragment. I synnerhet för muren ett oavbrutet krig mot Västbankens landsbygd, mot de byar i väst som under sekulens gång har odlat den mest bördiga marken. Där uppstår vad som med en förskönande omskrivning kallas ”migrationstryck”. När inget jordbruksliv längre är möjligt därför att en mur omgärdar byn och spärrar vägen till marken dör livet långsamt ut, och invånarna drivs mot närmaste stad.

Västbankens fraktala landskap av ghetton, ghetton-i-ghetton och mikroghetton har sålunda formats för en intern fördrivning. Palestinierna har inte som 1948 jagats ut i en global diaspora, utan fängslats i en inre exil. Om sionismen år 1948 kastade ut invånarna ur det palestinska huset och rev det när de var borta låser den nu in dem i källaren och låter huset falla ihop över deras huvuden. Tomten tillhör sedan länge staten Israel.

KONTROLL FRÅN OVAN

Inläsningen kräver ett ihärdigt arbete från ockupationsmakten. I sin briljanta *Hollow Land – Israel’s*

”Västbankens fraktala landskap...”

Architecture of Occupation kartlägger Eyal Weizman vilka originella innovationer Israel presterar: han talar om en ”vertikal separation” mellan staten och palestinierna. De båda parterna ”bebor åtskilda rumsliga nivåer”. Bosättare och annan israelisk personal lever sina liv ovanpå palestinierna, på de högsta kullarna, överfarterna, de upphöjda motorvägarna, i kontrolltornen som förbinds med varandra och med områdena innanför gröna linjen i ett enda sammanhängande våningsplan. Palestinierna, å andra sidan, bebor ”de överfulla orterna i dalgångarna och under kullarna”. I bästa fall kan de få en tunnel under bosättarvägen, som tar dem till sina närmaste grannar.

Ingenstans är emellertid logiken så extrem som på Gazaremsan. Under veckorna efter Sharons evakuering av kolonierna 2005 åstadkom Israel en total tillslutning av denna fångcontainer. Internerna kan röra sig friare därinne än under bosättarnas närvaro, men varken de eller någonting av värde kan längre ta sig ut eller in.

I Gaza uppenbaras den logiska baksidan av koloniserings princip: ett maximum av araber på ett minimum av mark. En fjärdedel av de palestinier som i dag lever under israelisk kontroll – invånarna i 1948 års områden medräknade – trängs i dag på 1,4 procent av det historiska Palestinas territorium. I den lilla sandremsans gränder, där hus och kroppar klättrar på varandra allt högre längs containerns väggar, har åtskillnaden mellan ett folk och dess land en skarpare siluett än någon annanstans.

Här yttrar sig den vertikala separationen i krigföring från luften. Året innan bosättarna evakuerades från Gaza förklarade Amos Yadlin, ny tillsatt chef för Israels militära underrättelsetjänst – den förste flygkaptenen på posten – att ”vår vision om luftkontroll sätter fokus på kontrollbegreppet. Vi undersöker hur man kontrollerar en stad eller ett territorium från luften när det inte längre är legitimt att hålla området på marken.” En av arméns tankesmedjor tillade att ”även om vi inte är fysiskt närvarande i territorierna måste vi fortfarande demonstrera vår förmåga att kontrollera och styra dem”, och det var just med detta löfte om bevarad kontroll från ovan som Sharon kunde sälja in sin ”reträtt”.

Sedan 2005 har staten Israel excellerat i uppfinningsrika teknologier för att tyrannisera människor utan att någonsin komma nära dem. Gazas container har ett tak av ljudlösa eller svagt surrande ballonger, zeppelinare och satelliter som övervakar allt prickarna på marken företar sig, tjugofyra timmar om dygnet. Apache-helikoptrar och F-16-plan kan vilken sekund som helst slå ned från den klara himlen, och Israel brukar dem som konventionella ockupationsvapen: numera är det de som markerar stängda militära zoner, upprättar vägspärrar, avrättar misshagliga motståndaktivister.

Ockupationen av Gaza upphörde aldrig; den lyfte från marken.

En särställning intas av de obemannade dronerna. De kan, till skillnad från bemannade plan, stanna i luften upp till trettio timmar i sträck, hörs inte och syns inte från marken. De kan manövreras från ett kontrollrum i centrala Tel Aviv, där unga soldater styr dem som i ett dataspel och avlossar missiler som slår ner i de dammiga gränder där unga palestinier avslutar sina liv. Kodordet för ”döda” i dronförarnas kontrollrum är, berättar Weizman, ”Champagne”.

Själv kallar han de ockuperade områdena för ”det extremas laboratorium”.

DÖDSKURVAN

Under sin tredje fas blir ockupationen ständigt mer extrem. Neve Gordon följer en obruten upptrappning över decennierna: den första intifadan bemöttes med klubbor och tårgas, den andra med stridsvagnar och 1,3 miljoner skarpa skott avlossade enbart under den första månaden av massdemonstrationer och – kan vi nu tillägga – år 2009 har Israel övergått till vit fosfor. Siffrorna talar ett entydigt språk. Under ockupationens 20 första år dödades i genomsnitt 32 palestinier om året, mellan den första och den andra intifadans utbrott 106 om året, men mellan 2000 och 2006 var siffran 674. Under den sistnämnda perioden dödades fler palestinier varje år än under ockupationens första två decennier – och så vidare: under Gazakrigets 22

bild: Donald Boström

dagat dödade fler palestinier än under två genomsnittliga år tidigare på 2000-talet.

Men dödas inte också fler israeler? Kvoterna är otvetydiga: mellan 2000 och 2005 gick det fyra döda palestinier på en dödad israel, år 2006 var kvoten 30:1, år 2007 hade den stigit till 40:1 och under Gazakriget nådde den en hittillsvarande topp på 110:1.

Denna konstanta brutalisering av ockupationen är, menar Neve Gordon, en logisk följd av växlingen bort från disciplinen och biomakten - kontrollen av individens dagliga liv. Så länge ockupationen befattade sig med individen och försökte få honom eller henne att veta hut, samtidigt som befolkningens liv reglerades i allt från planteringar till affärsverksamhet, var dödligheten relativt låg. Så länge outsourcingen fungerade någorlunda och palestinerna fann sig i den fortsatta koloniseringen hölls dödstalen likaledes nere.

Men när separationsprincipen briserat i sin fulla kraft och Israel ställt sig vid sidan av, för att kontrollera kollektiven på avstånd medelst artilleri och flygvapen, växer massgravarna. Andelen civila dödsoffer stiger oavbrutet, liksom den ödeläggelse Israel anställer i den palestinska infrastrukturen: dagens Gaza är ett ruinlandskap där fabriker, moskéer, kliniker och hela stadsdelar bombats till grus medan 5000 skadade försöker läka sina sår utan tillgång till rimlig vård. De är fullständigt lösgjorda från landet. Ingenting ska binda dem till marken de går på, ingen infrastruktur, ingen ekonomi, inget normalt liv: detta är metoden i den vansinniga ödeläggelsen. Ingenting av detta, hävdar Gordon, hade varit möjligt före ghettonas tid.

Åren efter muren och evakueringen av Gaza har varit de mest katastrofala för palestinskt liv och egendom sedan 1948.

I antologin *Thinking Palestine*, där några av vår tids främsta rasismteoretiker och Mellanösternexperter samlats för att reflektera över utvecklingen, lånar den palestinska Harvardsociologen Honaida Ghanim ett begrepp från Giorgio Agamben för att identifiera ockupationens nuvarande stadium: thanatosmakt, eller dödsförmåga. I dag, menar hon, heter den israeliska maktens metodik död och förstörelse. Palestinierna "exponeras för det ständiga hotet om död, en skugga som följer dem vart de än går. Döden sätts bara på väntan, om och om igen, från ögonblick till ögonblick." Den palestinier som inte strök med i den senaste bombningen vet att nästa kommer snart.

Thanatosmakt är en annan, närmast motsatt metod för maktutövning än disciplin och biopolitik. I stället för att reglera palestinernas liv - som i de första decenniernas tillståndsregim - räknar nu Israel ut de insatser av död som bäst håller palestinerna kvar, stela av skräck, i sin tillvaros tunnel. Ockupationen upprätthålls och befolkningen hanteras genom "omvandlingen av döden till en kollektiv politisk erfarenhet. Döden blir det fält där maktrelationerna mellan ockupant och ockuperad flödar."

Men thanatosmakt ska inte, framhåller Ghanim, förstås som att Israel är ute efter att förintä det palestinska folket i sin helhet. Tvärtom vilar thanatosmakten på det som den israeliska armén älskar att kalla sin "återhållsamhet": det finns alltid större doser av våld att sätta in. Just hotet om ännu värre dödande är vad som tros hålla palestinerna i kollektivt schack, och det förutsätter att arméns massförstörelsevapen aldrig nyttjas fullt ut. "Återhållsamheten" är i varje omgång en förutsättning för nästa omgångs eskalering.

Det är således inte den absoluta döden, utan dödan-det och döendet - en fortgående, kontinuerlig process - som Israel brukar för att hantera de palestinska kropparna. De "placeras i en gränzon mellan liv och död, mellan diet och svält", en dödsduggans nedre dal där inget hopp om ett fritt liv längre ska finnas. De reduceras till ett minimum av fysisk existens - som när staten Israel låter kundgöra att pasta inte får komma in i Gaza eftersom det inte krävs för att överleva - och detta minimiliv kan när som helst tas av daga genom en blixttack från skyn. I en sådan limbo, med ena foten i graven, orkar människor i längden inte tänka på sina politiska rättigheter, utan enbart på att genomleva dagen: detta är thanatosmaktens uträkning.

Ansaret för att utfodra de utsultna kropparna med ett minimum av kalorier har Israel sedan länge skjutit över på internationella biståndsorgan.

AV-UTVECKLING

Även Gordon och Weizman ser destruktiviteten som ett kvalitativt språng i ockupationens teknologi: från en livets till en dödens kontrollpolitik. Men hur ny är den egentligen? Läser man världens främste expert på Gazaremsans samhällsliv, Harvardekonomen Sara Roy, får man intrycket av att scenerna i januari 2009 bara var en hållplats för den bulldozer som rullat fram som på en raksträcka sedan 1967.

I *Failing Peace - Gaza and the Israeli-Palestinian Conflict* har Roy samlat personliga essäer om sin judendom och erfarenhet som barn till Förintelseöverlevare, jämte löpande analyser av Gazaremsans successiva sammanbrott. Det är en uppföljare till hennes revolutionerande verk *The Gaza Strip - The Political Economy of De-Development* där hon utvecklade sin teori om ockupationen som en av-utveckling av den palestinska ekonomin.

Roy's utgångspunkt är inte Foucault, utan den marxistiska beroendeskolan. Enligt dess klassiska modell för relationen mellan en kolonialmakt och infödingarna i periferin ägnar sig den förra åt att suga ut de senare, utvinna deras resurser, förvrida periferins ekonomi så att den i allt tjänar centrumets intressen: vad som är allmänt känt som "underutveckling". Men Palestina i allmänhet, och Gaza i synnerhet, passar inte i den modellen.

Sionismen, poängterar Roy i *The Gaza Strip*, är ingen vanlig kolonialism. "Det var inte den 'typiska' ekonomiska exploateringen av infödingarna för profit som motiverade sionisterna, även om sådan inträffade, utan snarare det ideologiska målet att bygga en stark judisk stat minus den infödda palestinska befolkningen." I Palestinas moderna historia "är Israel den första ockupationsregim som medvetet och tvångsmässigt har tagit ifrån palestinerna deras land, vatten och arbete". Medan Storbritannien behandlade Palestina som en i raden av periferier att rikta mot London såg sionisterna landet som sitt, en plats för deras egen stat, marken för en metropol där infödingarna inte hörde hemma.

Följaktligen har inte staten Israel varit intresserad av att underutveckla palestinernas produktiva kapacitet, utan av att "av-utveckla" den: slå sönder den. "Utvecklingen på Gazaremsan kan inte förstås som simpel mervärdeutvinning eller resursexploatering, utan snarare som politisk och kulturell aggression." Det tillstånd av extrem socialt sönderfall som i dag råder inne i Gaza är inte följden av någon nymodighet för 2000-talet, utan av en fyra decennier lång koordinerad kampanj för att krossa all bas för ett självständigt ekonomiskt liv. Invånarna har aldrig tillåtit att utveckla landet; de har nekats varje form av näringsliv och gjorts till spöklika fångar som matas utifrån.

När Carl Bildt besökte Gaza efter kriget rapporterade Svenska Dagbladet att utrikesministern mött flyktingorganet UNRWA:s personal, som vittnade utförligt om nöden i området, men "det som gjorde starkast intryck på Bildt verkade dock vara mötet med företagare som fått sina industrier förstörda. I delar av Gaza stad är skadorna omfattande. 'De fungerande industrier som fanns är nu nästan totalförstörda. Och de är inte förstörda av strider utan medvetet sprängda. Det är en medveten förstörelse'", sade Bildt, och man önskar att han tog med sig Sara Roy på nästa flygtur. Hennes böcker är ett enda långt obduktionsprotokoll över Gazaremsan som klarlägger hur Israel i mer än 40 års tid tagit ifrån invånarna alla ekonomiska resurser, motarbetat deras utbildning, saboterat deras handel med omvärlden, ödelagt växthusen och verkstäderna, förhindrat investeringar och traumatiserat en hel befolkning som en gång i tiden var fullt livsduglig och arbetsför.

Redan 1989 var industrisektorns andel av de ockuperade områdenas BNP bland de lägsta i världen. När Israel 1993, inlett sin hermetiska avspärrning av Gazaremsan, skildrade Roy konsekvenserna: "Ansikten ser tomma och livlösa ut. Lärare i UNWRA:s skolor rapporterar att majoriteten av deras elever bara åter ett mål mat om dagen och att det målet ofta inte består av mer än bröd med lite malen peppar eller timjan för att ge smak." I *Failing Peace* räknar Roy med en ekonomiprofessors noggrannhet arbetstillfällena som försvann under "fredsåren", industrierna som slog igen därför att inga råvaror kom in, förlusterna från

bild: Donald Boström

den stoppade exporten av frukt och grönsaker, de sjunkande inkomsterna, försäljningen av teveapparater från desperata familjer som måste få in pengar, den stadigt växande undernäringen.

Sedan den andra intifadans utbrott – och i synnerhet sedan evakueringen 2005 – har processen enligt Roy inte växlat läge, utan accelererat. Mellan 1993 och 2004 föll per capita-inkomsten på Västbanken och Gazaremsan med ofattnbara 75 procent. Sverige oroar sig i dag för en kris som kanske minskar BNP med någon enstaka procent. På de ockuperade områdena – Roy hänvisar till Världsbanken – har sedan 1990-talets början ”den värsta ekonomiska depressionen i modern historia” utspelat sig.

LABORATORIET

Palestina har blivit det extremas laboratorium, ett rent helvete; Gazaremsan är dess nedersta krets. Men den ligger aldrig långt borta från Västbanken. Som Neve Gordon betonar ska muren på Västbanken och muren runt Gaza ses som två integrerade delar av samma landsomfattande projekt, ty i dag är dilemmat för den judiska staten svårare än någonsin: ”det faktum att majoriteten av de människor som lever mellan Jordanfloden och Medelhavet inte längre är judar har understrukt den inneboende motsättningen i distinktionen mellan hemgift och brud.”

Vad ska vi göra med alla dessa araber? Givet att de inte kan drivas ut, inte tilldelas fulla politiska rättigheter och inte få sin egen verkligt oberoende stat – de två senare alternativen skulle sätta punkt för sionismen – återstår endast en provisorisk lösning. Den har de senaste åren tagit cementhård gestalt: bura in dem.

Kommer det att lyckas? Att döma av det palestinska folkets hittillsvarande historia är det bara en tidsfråga innan också separationen och thanatosmakten, liksom en gång disciplinen, biomakten och outsourcingen, omöjliggörs av någon form av revolt. Redan nu har motståndet i Gaza tvingats anpassa sig till de nya omständigheterna: lobba raketer över gränsen när soldaterna inte längre visar sig på marken

och, i brist på skyddade zoner ovan marken, retirera vertikalt till underjorden. Hur motståndet utvecklas i framtiden – och vilka växlar Israel sätter in nästa omgång – är en öppen fråga; även palestinierna vet att experimentera.

Men laboratoriet har också fler intressenter. I kraft av den oönskade befolkningens fortsatta närvaro har Palestina blivit en testbana för repressiva teknologier, som sedan kan användas i helt andra delar av världen. Droner är ett exempel. USA har med stort intresse studerat Israels utprovning av farkosten över Gaza, Israel har blivit världsledande exportör i branschen och i dag kan unga pakistanier när som helst träffas av en missil från ett osynligt flygande objekt, manövrerat från ett amerikanskt kontrollrum. Neve Gordon skriver att ”Israel har omvandlat Västbanken och Gazaremsan till det internationella militärkomplexets laboratorium för luftburna avrättningar”.

Tidigare under den andra intifadan var också Västbanken, med Weizmans ord, ”ett gigantiskt laboratorium för urban krigsföring” när den israeliska armén gick bärsärkagång i Jenin och Nablus. Teknikerna för att strida mot gerilla i överbefolkade gytter av betonglådor spreds snabbt till Irak av den amerikanska och brittiska ockupationsmakten. Murarkitekturen har omplanterats till såväl gränsen mot Mexiko som gränsen runt amerikanska intressen i Irak: ”muren runt Gröna zonen i Bagdad ser ut som om den byggts av restkomponenter från muren på Västbanken; ’temporära avspärrningar’ underställs hela städer och byar i Irak och förstärks med jorddiken och taggråd; större regioner karvas upp med betongblock och vägspärrar; misstänkta terroristers hem rivs och ’riktade avrättningar’ introduceras i en ny, global militariserad geografi” som har ett omisskännligt ursprungsland.

Och här infinner sig förvisso ett penningmotiv: som Naomi Klein påpekat är Israel dominerande global innovatör när det kommer till högteknologiska stängsel, biometrisk id-kort, övervakningsutrustning och obemannade luftvapen, det vill säga just de redskap som tagits fram för att hålla nere palestinierna.

Detsamma gäller crowd control, konsten att hålla ordning på uppretade folksamlingar. Bara under de senaste månaderna har den israeliska armén satt in två nya vapen mot palestinska demonstranter. I byn Ni’lin på Västbanken märkte deltagare i de veckovisa demonstrationerna mot murbygget under januari 2009, medan kriget rasade som värst över Gaza, hur kulor ven runt dem utan att skotten hördes. Det visade sig vara finkalibriga 0.22-kulor, designade för att enkelt ta sig in i kroppsvävnad och orsaka interna blödningar.

Det var en sådan kula som gick in i vaden på Ulrika Andersson den 27 februari 2009. Efter att hon sårats berättade hon för tidningen Arbetaren om hur ”den israeliska armén även börjat använda en ny form av tårgas. ’Tårgasen är starkare, bränner mer på huden och känns mer i lungorna, och behållaren är tyngre – om man träffas kan den vara direkt livshotande.’”

Sex veckor senare träffade en sådan tårgasbehållare Tristan Anderson i pannloben när han skulle fotografera de skjutande soldaterna.

Vad är det då som gör situationen i Palestina så extrem? Är det dess avvikande natur, dess karaktär av unikt inferno, okänt för människor i andra delar av världen? Nej, svarar den amerikanska professorn i globala studier John Collins. I ett par artiklar har han skisserat en originell teori om vad han kallar ”det globala Palestina”. Där det heliga landet ofta ses som en historisk restprodukt – här menar man har kors-tågstiden, kolonialismen, nationalismen, Förintelsen, kalla kriget och andra utagerade episoder avlagrats och stelnat, i en hopplös konflikt som för alltid står vänd mot det förflutna – vänder Collins istället våra blickar. Palestina, menar han, är minst lika mycket en fingervisning om framtiden.

Collins lutar sig mot Gilles Deleuze begrepp om det ”diagnostiska”, det som ”vi är på väg att bli”. Redan för mer än 30 år sedan pekade Deleuze själv ut Palestina som en plats för processen: ”Vi befinner oss i en situation analog med det spanska inbördeskriget, där Spanien fungerade som laboratorium och experimentverkstad för en ännu mer fasansfull framtid. I dag anför experimenten av staten Israel. Den etablerar en modell för repression som kommer att konverteras till andra länder.”

Med denna profetia ringande i huvudet ställer sig Collins framför Picassos Guernica. Han ser hur den odödliggjorda baskiska byn fungerade som ”testmark för en ny generation luftvapen, senare standardredskap i de globala krig som allt mer bedrevs på avstånd”. Guernica då, Gaza nu. Båda är, med ett begrepp från Leibniz och Benjamin, att betrakta som monader, som koder för ett bredare förlopp, koncentrerade reflektioner av en större verklighet, ”kärnor av sanning i vilket hela det globala systemets pågående historia är inskriven.”

Vi känner igen Palestina som extremt därför att vissa trådar i vår samtid glöder som allra starkast där. Eller: ”dagens Palestina utgör ett sociopolitiskt växthus där nya strukturer för repression, motstånd och solidaritet växer upp framför våra ögon.”

Ett tydligt exempel är, återigen, dronen. Betrakta den först ur förarens perspektiv. Rörliga livebilder överförs från en farkost över norra Pakistan till ett kontrollrum i Persiska viken och vidare till ett militärt högkvarter i Florida, där beslut fattas om attack. Här utplånas rummet i realtid. Alla nationsgränser upphävs i transmissionen av information: dronen är, ur denna synvinkel, inbegreppet av globaliseringen. Men se nu samma objekt ur offrets perspektiv. Den som hotas och träffas av missilen har ingen möjlighet att gömma sig och ta skydd. Han är omringad från alla håll av en osynlig kraft som pressar sig mot honom; från dronen faller himlen ned över människors huvuden.

Samma farkost som öppnar rummet för den ena parten sluter rummet kring den andra och stänger honom inne.

Denna dialektik, resonerar Collins, formar globaliseringens hierarkier. På det militära fältet är förhållandet uppenbart: ”sett ur ett perspektiv ’öppnar’ satellitteknologin världen genom att möjliggöra snabb cirkulation och utbyte av information, men ur ett annat innesluter det världen och gör alla till potentiella måltavlor för ett krig som förs från rymdens omloppsbanor.” Samma principer gäller för de flöden av kapital som ger somliga människor obegränsad rörlighet i rummet, och som

ISM sverige

Stöd ISM:s arbete i Palestina!

International Solidarity Movement är en växande rörelse av palestinska och internationella aktivister som arbetar med att uppmärksamma den palestinska kampen för frihet och ett slut på den israeliska ockupationen. Vi nyttjar icke-våldslig direkt aktion för att konfontera och utmana Israels illegala ockupationspolitik och väpnade styrkor

Stöd ISM:s arbete i Palestina genom att sätta in ditt bidrag på vårt konto. BG: 5588- 2732

Vill du engagera dig kontakta oss på www.ism-sweden.org

just därför får andra att känna sig instängda i samma rum, under de härskande. Den som blixtnabbt kan förflytta sig över himlen med finansiellt eller produktivt kapital har ett strukturellt övertag över den som är låst på platsen, och den före kan tvinga den senare att kapitulera för sina krav.

Globaliseringens undersida är ingenting mindre än en smygande klaustrofobi. De skikt av mänskligheten som förlorar på globaliseringen lider av ”inspärning under bar himmel”. I globaliseringen är det själva den obegränsade rörligheten för vissa skikt som skapar inlåsningen för andra, och ingenstans är detta så övertydligt som på Gazaremsan. Den som besökt den på senare år vet att en Apache-helikopter eller ett F16-plan kan dyka upp på himlen och släppa sin dödliga last när invånarna minst anar det, men själva sitter de fast.

Om palestinernas predikament i diasporan är hemlöshet är det, inuti hemlandets ghetton, en generaliserad och ständigt intensifierad klaustrofobi.

Dialektiken mellan global rörlighet och inspärning, mellan det israeliska luftvapnets omnipotens och palestinernas muromgärdade boningar, är inte den enda homologin i det globala Palestina. Där finns den extrema förstörelsen av det palestinska landskapet med uppenbara motsvarigheter i global skala; där finns hypersegregationen mellan utfattiga människor på ena sidan muren och all upptänklig lyx på den andra; där härskar det ultimata övervakningssamhället i de vägspärrar som byggts om till jätteterminaler. ”Den israeliska ockupationens arkitektur”, skriver Eyal Weizman, ”kan ses som en accelerator och en acceleration av andra globala politiska processer, ett värsta tänkbara scenario av kapitalistisk globalisering och dess rumsliga utfall.” Och: rasismen. I sitt bidrag till Thinking Palestine hävdar Sydafrikaättade David Theo Goldberg, en av världens mest framstående rasismteoretiker, att rasism ligger till grund för den moderna nationalstaten som sådan och ingenstans mer så än i staten Israel. Den är rasstaten par excellence. Rasismen mot palestinerna ”är den mest repressiva, den mest förtryckande och förnedrande” i vår tid. ”Den är, som Mandela har kommenterat, ett öde värre än apartheid.”

CORRIE

Så varför går en Ulrika eller en Tristan in i International Solidarity Movement? Varför överger de sina liv och ställer sig sida vid sida med de palestinier som inte har annat än sina egna kroppar och stenarna på marken att sätta mot murens armé? En möjlighet är att de hatar judar, låt oss lämna den därhän. En annan är att de känner empati med palestinerna. En tredje möjlighet är att de – med Collins – förnimmer att stora värden står på spel i det globala Palestina.

”Vi är alla palestinier” lyder sedan länge valspråket för International Solidarity Movement. Under massdemonstrationerna mot Gazakriget spreds det från mun till mun. Det ska inte tolkas som ett försök att förringa och urvattna det palestinska lidandet – få människor i Malmö eller Melbourne har det så svårt som de i Maghazi eller Meythaloun – utan som att ”allt fler människor över hela världen upplever att de har en andel i den palestinska kampen.” Identifikationen grundas, enligt Collins, i ett medlidande med palestinernas specifika erfarenhet och i en intuitiv upplevelse av att världen går åt fel håll, där som här. Om misären skulle ha varit ett undantag från världsläget snarare än dess ytterlighet skulle den inte ha lockat sådana mängder av solidarisk energi. Men nu ”tycks Palestinas centrala ställning i den globala kampen för rättvisa och mänsklig värdighet växa för var dag som går”.

Så ställer sig Collins återigen framför Guernica. Han drar sig inte för att jämföra ISM:s aktivister med republikens volontärer; i båda rörelserna, noterar han, har judiska radikaler varit kraftigt överrepresenterade.

Men framför allt: ”i båda fallen, Spanien och Palestina, för människor frivilligt i väg för att ansluta sig till en lokal kamp, eftersom de med all rätt såg att någonting mycket större stod på spel.”

Vill man se hur processen går till inuti en ung människa – utan att själv åka till Palestina – finns det inget bättre sätt än att glänta på Rachel Corries dagböcker. Här får man följa tankarna hos en flicka som på en gång är helt vanlig och mycket ovanlig; uppväxt i en trygg amerikansk medelklassfamilj, med en skrivtalang som väcker häpnad på varje sida.

Som tioåring skriver Rachel dikter om att gå i skogen utan att trampa ned blommorna, om hur livet blev en smula svårare när hon upptäckte pojkar, om hur hon kryper upp i sin pappas knä och hör honom läsa Narnia. I samma ålder upptäcker hon världen utanför. Hon drabbas av insikten om att det finns barn som svälter, som dör därför att mat fattas dem, och deklarerar: ”Jag finns här för andra barn. Jag finns här för

bild: Peter Belfrage

att jag bryr mig. (...) Vi måste förstå att människor i tredje världens länder tänker och bryr sig och ler och gråter precis som vi. Vi måste förstå att de drömmer våra drömmar och vi drömmer deras. Vi måste förstå att de är vi. Vi är dem.”

Som i alla dagböcker kan man här läsa om förälskelser och föräldrar och oron för att se ful ut på dansgolvet, men den tonårige Rachel har en brådmogenhet, ett etiskt allvar och en avväpnande humor som gör henne till en född författare. Hon står inte ut med tanken på de hemlösa i hennes egen stad Olympia och skriver: ”Vi är brutalt skötsamma.” Hon sover i protesttält mot hemlösheten, leder en elevstrejk för fler lärare, börjar intressera sig för syndikalismen och dyker efter elfte september ned i arbetet mot kriget.

En höstdag 2002 hör Rachel Corrie hemkomna ISM-aktivister berätta om sina upplevelser i Palestina. De uppmanar publiken att åka: ni är inbjudna, ni behövs! Hon kan inte lägga band på sig, hon dras in i rörelsen; detta är – så framstår det – den magnet som verkat i hela hennes liv. Hon börjar förbereda resan, läser Sara Roy. ”Det här är en förlängning av det arbete jag redan har uträttat”, skriver hon inför avfärden.

I Rafah, längst ned mot muren i södra Gaza, får hon se de israeliska schaktnmaskinerna raka bort långa efter långa av palestinska hus. ”Detta är ett fängelse som fångvaktarna ansåg var för stort, så nu krymper de

det. Människor här lever inom räckhåll för lukten av havet men de kan inte längre ta sig dit”, skriver hon i ett av sina mejl. Hon går i begravningsståg, sover återigen i tält – nu för att skydda palestinska brunnar från arméns förstörelse – och vakar hos familjer som vilken natt som helst kan få sina hus rivna. I en dikt om Rafah begråter hon stadens barn, barnen som leker sina lekar under ”mördandets konstanta anonyma mörkerseende teleskop / överallt och utanför och runt omkring och / rentav inomhus”, barnen som ”blivit döva för stridsvagnarnas dån / döva för explosioner / skottens musik / chockknallar / droner.”

Efter en månad i Gaza har mardrömmen spridit sig. ”Jag har onda drömmar om stridsvagnar och bulldozers utanför vårt hus och du och jag är inuti”, skriver hon till sin mamma hemma i Olympia. Det är veckorna innan invasionen av Irak och hon knyter situationen i Rafah till världsutvecklingen:

Jag är inte säker på att du och jag är eniga här, men

jag skulle hävda att den här speciella krisen är den mest uppenbara manifestationen av ett storskaligt problem med djupnande klyftor i fråga om välstånd och makt, ett problem med växande privat kontroll över angelägenheter av allmänt intresse, helt enkelt ett mycket storskaligt problem med bristande demokrati, som blir allt mer mördande.

På alla sidor ser hon förstörelse. Det som pågår i Gaza ”utgör en något gradvis, ofta gömd men icke desto mindre massiv undanröjning och förstörelse av möjligheten för en viss grupp av människor att överleva.” Nu ifrågasätter hon sin ”grundläggande tro på den mänskliga naturens godhet. Detta måste få ett slut. Jag anser att det är en god idé för oss alla att släppa allting och viga våra liv åt att få ett slut på detta. Jag tycker inte längre att det är något extremistiskt.”

I sitt sista mejl, den här gången till sin pappa, funderar Rachel över vad hon ska göra efter vistelsen i Gaza, som nu närmar sig sitt slut. Hon uttrycker en slags ångest över sitt privilegium att lämna landet. ”Folk här kan inte åka härifrån, och det komplicerar saken. De är också tämligen öppenhjärtiga med att de inte vet om de kommer att leva längre den dag vi återvänder hit.”

Den 16 mars 2003 dödades Rachel Corrie av en israelisk bulldozer.

Alla vägar bär till Palestina. ■

NOT

1. När den här tidningen går i tryck ligger Tristan Anderson allttjämt i en sjukhusbädd i Tel Aviv. Han har genomgått en serie hjärnoperationer, men utsikterna för att han ska återhämta sig förblir mörka och skadorna livshotande. Ulrika Andersson bor fortfarande på Västbanken och arbetar med organiseringen av motståndet mot muren.

Referenser:

Neve Gordon: Israel's Occupation, University of California Press (2008).
Eyal Weizman: Hollow Land – Israel's Architecture of Occupation, Verso (2007).
Ronit Lentin (red.): Thinking Palestine, Zed Books (2008).
Sara Roy: The Gaza Strip – The Political Economy of De-Development, Institute for Palestine Studies (2001).
Sara Roy: Failing Peace – Gaza and the Palestinian-Israeli Conflict, Pluto (2007).

John Collins: “Global Palestine: A Collision for Our Time”, Critique: Critical Middle Eastern Studies, nr 1/2007.
John Collins: “Confinement Under an Open Sky: Following the Speed Trap from Guernica to Gaza and Beyond”, Globalizations, nr 4/2008.
Rachel Corrie: Let me Stand Alone – The Journals of Rachel Corrie, Granta (2008).

SPRICKER SYSTEMETS RAMAR?

”Hur skulle systemets överlevnad se ut under en mer ordnad reträtt från den expansiva kapitalackumulationen?” Klimatkrisen tvingar fram frågeställningar om kapitalismen som system från delvis andra vinklar än tidigare marxistiska analyser. Det menar Daniel Brandell efter läsningen av en nyutkommen bok om klimaträttvisa; *The Global Fight for Climate Justice*.

The *Global Fight for Climate Justice* är en bred antologi med huvudsakligen klimatpolitiska bidrag från den marxistiska vänstern. Här samlas pompösa tal av Fidel Castro och Evo Morales, uttalanden från ursprungsbefolkningar, intervjuer med aktivister, djuplodande reportage om biobränslen, ett elegant lustmord på föreställningen om ”allmänningarnas tragedi”, den belgiske ekosocialisten Daniel Tanuros i stort sett utmärkta klimatpolitiska resolutionstext för Fjärde Internationalen, med mera. Resultatet är med nödvändighet rätt spretigt. Trots att redaktören Ian Angus från webbtidskriften *Climate and Capitalism* gjort sitt bästa för att tematisera texterna lämnas man efter en genomläsning med känslan av att delarna är bättre än helheten. Antologin blir full av upprepningar, mycket skjuter bredvid målet och en del är relativt inaktuellt. Det är emellertid inte utan poäng att samla ekosocialistiska texter på det här sättet, och flera av bidragen är av hög kvalitet.

Antologin försöker huvudsakligen bidra till att forma den ekosocialistiska ideologin utifrån två grundläggande teser: dels att kapitalismen som produktionssystem är oförenlig med hållbar utveckling i allmänhet – och med klimatstabilitet i synnerhet – och dels att alla lösningar på klimatkrisen inom systemet är meningslösa alternativt kontraproduktiva. Bägge dessa teser är förmodligen helt korrekta. Tyvärr är diskussionen om dem inte särskilt välutvecklad.

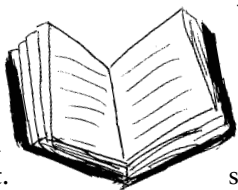
Visst, marxismen är mycket tydlig med att kapitalackumulationen – den ekonomiska tillväxten – är motorn i det kapitalistiska systemet, och därför borde kapitalismen vara oförenlig med ekologiskt hållbar utveckling om det är så att ekonomisk tillväxt kräver ett ständigt större utnyttjande av naturresurserna. Och så är det ju i stort sett idag. Dock är det ju uppenbart så att kapitalismen har överlevt även längre perioder av negativ tillväxt; detta under perioder som kännetecknats av att systemet kastats in i kaos och chock.

Man kan fråga sig hur systemets överlevnad skulle se ut under en mer ordnad reträtt från den expansiva ackumulationen, alltså inte en kaotisk flykt och slumpmässig kapitalförstörelse? Varför fungerar till exempel inte den ”nolltillväxtkapitalism” som flera ekonomer schematiskt lanserat för en mer hållbar utveckling? Om man flyttar över kapital från varuproduktion till den mindre energi- och naturresursintensiva tjänstesektorn, finns det inte då utrymme för att uppnå en ackumulation som inte hotar vår miljö? Även om tillväxttakten förmodligen är mindre i tjänstesektorn på grund av de mindre möjligheterna till mekanisering, automatisering och globalisering, så kan tillväxten där i större utsträckning göras ekologiskt hållbar. Den här sektorn är en icke obetydlig del av produktionen i många betydelsefulla länder.

Hur som helst: tesen om att kapitalismen teoretiskt är oförenlig med hållbar utveckling underbyggs inte i antologin, trots att den upprepas flera gånger. Givetvis kommer all storskalig omvandling av kapitalismen att utmana väletablerade och mäktiga kapitalgrupper, och denna utmaning kommer att bli ytterst påfrestande – det är naivt att tro något annat. Men är det därför omöjligt att transformera systemet?

Vidare upprepas i antologin att Kyotoprotokollets handel med utsläppsrätter och så kallade Clean Development Mechanisms (att rika länder investerar i utsläppsminskningar i fattiga länder) inte fungerar. Det är bra att Kyoto och CDM kritiserats grundligt från vänster, men det uppstår ett glapp om man samtidigt vill

säga att det innebär att alla ”cap and dividend”-metoder för att bekämpa klimatförändringarna (utsläppstak och utsläppsrätter) är odugliga. Det går ju mycket väl att tänka sig striktare regleringar, mindre generositet med utsläppsrätter och en rättvisare fördelning av ut-

The Global Fight for Climate Justice.
Red: Ian Angus
Resistance Books. 2009.

släppsrätterna – borde inte det vara en framkomlig väg? Eller är det styrkeförhållandena inom kapitalistklassen som gör alla försök att lansera sådana modeller poänglösa? Det vill säga att fossilbränslelobbyen, den energiintensiva industrin och transportindustrin kommer att skjuta varje progressivt försök i sank.

Detta beror då på hur stabila dessa styrkeförhållanden är, och om de inte kan utmanas av andra kapitalstarka grupper. Vissa kapitalistgrupper kan ju tjäna på att energin blir dyrare, då deras varor med låg energiåtgång relativt sett blir billigare. Trots att flera marxistiska bidragsgivare medverkar i antologin är det svårt att få klarhet i författarnas uppfattningar i dessa frågor. Ekosocialismen blir helt enkelt inte tillräckligt djup.

Marxistiska analytiker har en viktig uppgift att fylla i att klarlägga intressekonflikterna inom kapitalistklassen – ”gröna kapitalister” vs ”fossilkapitalister” om man så vill – och hur dessa styrkeförhållanden kommer att påverka både möjligheterna för en restriktiv klimatpolitik och för kapitalismens förmåga att transformeras eller överleva. En sådan analys kan också vara mycket förtjänstfull när den ekosocialistiska politiken skall utformas, eftersom den kan avgöra vilka ”borgerliga” politiska klimatåtgärder som vänstern kan omfamna respektive förkasta.

OTILLRÄCKLIGA FÖRSLAG

Ett tredje dilemma utgör attityden till de reformistiska förslag som ställs inför kommande klimatförhandlingarna i framför allt Köpenhamn i december, det vill säga de modifierade ”cap and dividend”-metoder som lanseras. Flera av dessa är mycket riktigt fullständigt otillräckliga eller alltför naiva. Men man får leta förgäves i antologin efter någon slags övergångsprogrammatiska förslag som moteld – istället levereras mest beskäftiga uttalanden om att inga åtgärder fungerar inom systemgränserna. Det är en inställning som ofta luktar ultravänster, och som i sin förlängning lämnar den ekosocialistiska rörelsen tomhänt inför Köpenhamn. Är då inte de reformistiska förslagen bättre? Klimataktion och andra delar av den radikala miljörörelsen har analyserat och i flera fall ställt sig positiva till både individuella utsläppsrätter och Greenhouse Development Rights – är det inte en tråd för ekosocialister att börja nysta i?

Tråkigt nog lyser arbetarklassen med sin frånvaro i boken. I redogörelsen för det aktiva och nödvändiga motståndet dominerar istället världens olika ursprungsbefolkningar. Dessa har tidigt varit mycket aktiva i klimatkampen, och slåss verkligen för sin överlevnad under de ändrade miljöförhållandena, så deras mångåriga och betydelsefulla engagemang skall på intet sätt förtigas eller förringas.

Dock borde väl marxister inse arbetarklassens nyckelroll i antikapitalistisk kamp – hur arbetarklassen idag gräver sin egen grav genom sitt deltagande i kapitalismens ekologiska vansinnesutveckling, samtidigt som systemet paradoxalt nog ytterst beror av dess arbetskraft? Kapitalismen är inte alls beroende av ursprungsbefolkningar på samma sätt som av arbetare.

Frågan om arbetarklassens roll för ekosocialismen blir än mer komplex med tanke på att betydande skikt av den globala arbetarklassen lever på ett icke ekologiskt hållbart sätt. Även om vissa antologibidrag tar upp att den ekosocialistiska kampen också är en kamp för arbetarnas befrielse, så tar tyvärr ingen upp frågan om arbetarklassens roll som konsument och som kapitalismens måltavla för masskonsumtion.

Ekosocialismen har alltså en del teoretiska frågor som behöver förklaras: kan det kapitalistiska systemet klara av den ekologiska utmaningen och, om inte, varför? Hur bygger vi bäst motståndet; vilka krav bör vi resa och hur övertygar vi de grupper vi med nödvändighet behöver som allierade, men som inte vill ifrågasätta sin nuvarande livsstil? Och, inte minst,

hur skall aktivismen ta ett kvalitativt steg framåt i riktning mot en massrörelse?

För att självaktivera de breda befolkningsgrupperna i kapitalismens kärnländer behöver rörelserna brygga över klyftan mellan individuella aktiviteter som att källsortera och köpa ekologiskt och de NGO-aktiviteter som innebär att främst försöka trycka på de etablerade politikerna. *The Global Fight for Climate Justice* kan här tjäna som en inspirerande introduktion, men några djupgående svar ger den inte. ■

EN RECENSION AV DANIEL BRANDELL

Skribenten är kemist. Aktiv i Klimataktion i Uppsala. Ingår i Röda rummets redaktion.

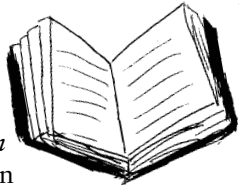
KAN AVTAL RÄDDA KLIMATET?

Klimatmötet i Köpenhamn i december 2009 framtonar alltmer i offentligheten som ett möjligt vägskalet i mänsklighetens historia. Men vilka förhoppningar kan man ha och hur slingrar vägen som leder fram till decembertoppmötet? Malin Beeck har läst Rikard Warlenius' rykande färsk bok i ämnet.

När politiker från hela världen träffas i Köpenhamn i december är insatserna höga. Det är faktiskt hela världens framtid som står på spel om de inte lyckas förhandla fram ett bindande avtal om utsläppsminskningar. Visserligen kan det finnas ytterligare några års buffert innan ekosystemen fallerar och oåterkalleligen gör växthuseffekten självgående, men marginalerna är mycket små, konstaterar Rikard Warlenius i sin nya bok *Vägen till Köpenhamn – klimatpolitisk kartbok*, utgiven av den gröna tankesmedjan Cogito med stöd från Miljöförbundet Jordens Vänner, Klimataktion och Attac. Boken handlar om de klimattoppmöten som ägt rum i FN:s regi alltsedan klimatfrågan blev en

Bali 2007.

Istället dominerar bilden av nationella, näringslivsmässiga och politiska särintressen som river sönder debatten innan den ens hinner börja.

Vägen till Köpenhamn – klimatpolitisk kartbok. Rikard Warlenius
Cogito, 2009.

Det handlar om stater som USA och Australien, som har varit svåra att ens få till förhandlingsbordet, om EU-länderna som försöker ta bakvägen ut ur sina åtaganden genom handel med utsläppsrätter och genom enkla satsningar i fattiga länder, och det gäller också energibolag som Vattenfall, som försöker dölja sin expansion inom kolindustrin genom att samtidigt lansera förmodat gröna projekt. Men det handlar också om utvecklingsländer som vägrar att stå tillbaka innan det rika Nord lyckas minska sina egna utsläpp.

Warlenius diskuterar bland annat de så kallade CDM-projekten (Clean Development Mechanism) som förhandlades fram inom ramen för Kyotoprotokollet. CDM bygger på att industriländer som gjort åtaganden om utsläppsminskningar kan tillgodoräkna sig dessa åtaganden genom investeringar som leder till motsvarande minskningar i något annat land. Ett exempel är att plantera skog som ska fånga upp koldioxiden man släpper ut. Trots att sådana projekt innehåller många osäkra beräkningsfaktorer och kan äventyra mer seriösa åtaganden är det den vägen som de rika länderna väljer. Dessutom genomförs CDM-projekten ofta genom mellanhänder i näringslivet och – som man kan vänta sig – innebär det en väldig satsning på att täppa igen de mest uppenbara hålen, till exempel genom att hindra utsläpp av fluorerade gaser i länder som Kina istället för att gå till botten med en hel infrastruktur byggd på fossilbränslen.

Tydligast och mest skräckinjagande är kanske ändå de stora kryphål – eller snarare dörröppningar – som vävts in i avtalen vid varje förhandling som hittills hållits. I Rio de Janeiro kom man överens om en text om vad som skulle åstadkommas men utslöt alla precisa formuleringar om storleksordningen på utsläppsminskningarna, och dessutom förband sig inget land till någonting. I Kyoto sattes utsläppsminskningarna i förhållande till hur varje lands nivå såg ut vid år 1990. Eftersom den ryska ekonomin kollapsade strax därefter föll deras utsläpp kraftigt och därför får Ryssland faktiskt öka sina utsläpp med hela 34 procent om de vill – de kommer ändå att leva upp till utsläppsmålet. Genom att Ryssland istället sålt en del av överskottet av utsläppsrätter har de faktiska utsläppen därför kunnat öka inom ramen för Kyotoprotokollet. Eftersom USA aldrig ratificerade avtalet blev det sedan mindre betydelsefullt. Dessutom inkluderades aldrig båt- och flygtransporter i avtalet, vilket enligt en av de citerade källorna i boken ”är som en bantningskur som går ut på att minska kaloriintaget där man väljer att bortse från de kalorier som finns i choklad”

Och vid mötet på Bali, där klimatförhandlingarna beskrivs som mycket dramatiska – USA fick efter många timmars förhandlingar vika sig för resten av

världen och gå med på att de rika ländernas bistånd ska finansiera utsläppsminskningar i Syd – slutade det ändå med att mängden utsläppsminskningar aldrig fastställdes.

Liksom Rikard Warlenius' tidigare bok *Utsläpp och rättvisa* kan *Vägen till Köpenhamn* ses som en guide i fickformat till vad det är som ligger på förhandlingsbordet när världens länder möts i klimatfrågan. Det är klagande och pedagogiskt skrivet och de tekniska och diplomatiska detaljerna utreds noggrant, vilket kan behövas när man vill bilda sig en mer precis uppfattning om klimatförhandlingarna.

Finns det då något hopp om en verkningsfull överenskommelse i Köpenhamn? Rikard Warlenius ser inte mycket som talar för det. Medan utvecklingsländerna vill se en fond med extra biståndspengar för att kunna hålla sig ifrån avskogning och ökade utsläpp, vill de flesta industriländer fortsätta på den inslagna vägen med CDM-mekanismer och hellre bygga avtalet på varje lands frivilliga åtagande och inte på vad ekosystemen behöver. Det är långt mellan parterna. Det som verkligen skulle behövas nu är en stark folklig mobilisering för att sätta press på förhandlingarna.

Ändå tycker Rikard Warlenius att det är bättre om förhandlingarna bryter samman än att parterna kommer överens om ett dåligt, verkningslöst avtal som ska gälla i flera år. Om förhandlingarna bryter ihop finns det nämligen en chans till nya överenskommelser. Ett dåligt avtal kan istället, på sikt, döda oss. ■

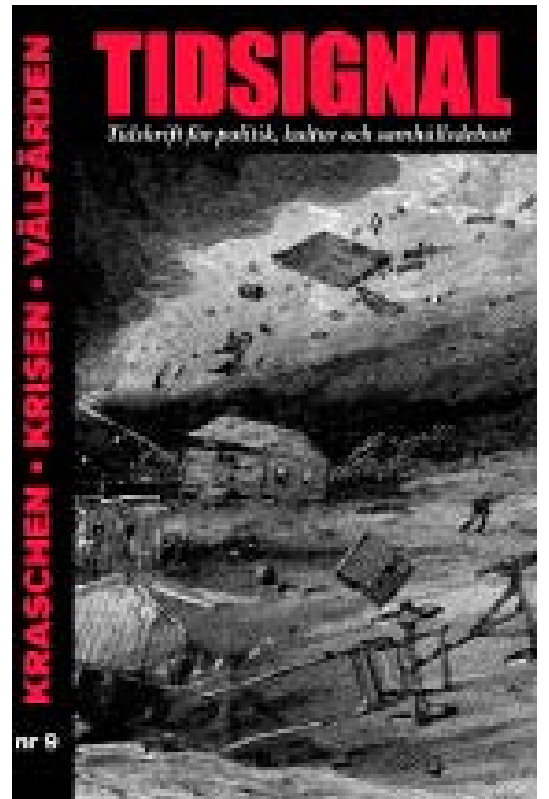
bild: Peter Belfrage

alarmerande faktor i miljöpolitiken. Den handlar också om de aktörer som deltar i dem: representanter från olika länder och regioner, lobbyister, aktivister och fossilbränsleindustrin med dess särskilda roll.

Tyvärr är det inte någon hoppningivande läsning Warlenius bjuder på när han återger historien om de möten som bildar fond för Köpenhamnmötet – från Rio de Janeiro 1992 över Kyoto 1997 och fram till

EN RECENSION AV MALIN BEECK

Skribenten är frilansjournalist och före detta chefredaktör för veckotidningen Internationalen. Aktiv i Klimataktion i Uppsala

Beställ genom att betala in 60 kr (+ porto 25 kr)
på pg 30 35 44-1

Distribution; bofra@tele2.se

Redaktion: Kjell.Ostberg@sh.se

Hemsida: <http://www.tidsignal.se/index.html>

röda rummet

är socialistiska partiets kvartalstidskrift (tidskriften hette 1969–1996 fjärde internationalen).

Utkommer med fyra nummer per år. Nummer 42 sedan starten 1997 (nummer 153 sedan 1969).

För innehållet i artiklarna ansvarar respektive författare.

Redaktionen: Peter Belfrage, Daniel Brandell, Anders Karlsson, Per-Olof Larsson, Björn Rönnblad och Ingemar Sandström

Ansvarig utgivare: Björn Rönnblad

Omslagsbild: Donald Boström (www.donaldbostrom.com)

Baksidesbild: Per-Olof Larsson

Teckning: Ee Ping Yeoh

Grafisk form: Joakim Svensson

Post till redaktionen: Box 7043, 402 31 Göteborg

E-post: rodarummet@hotmail.com

Prenumeration: 80 kronor för fyra nummer

Postgiro: röda rummet 13 04 07–0

Hemsida: <http://www.rodarummet.org>

Tryck: V-Tab, 2009

Gjort på Tidskriftsverkstaden, Göteborg.

ISSN: 1403–3844

CHOCKVÅGOR

– Kimerika i krisens efterverkningar

Kina är innehavare av enorma mängder amerikansk valuta som man har investerat i amerikanska statsobligationer samtidigt som USA:s statsskuld är på väg att anta ohanterliga proportioner. Försöken att få fart på ekonomin rymmer motverkande tendenser, svårförenliga målsättningar och motstridiga samhällsintressen, menar Michel Husson som analyserar beroendet mellan de två ekonomiska kolosserna.

Det är dags att fråga sig vad som kommer efter krisen. Inte för att den håller på att ta slut, som de enögda optimisterna som bara vill tillbaka till det tidigare läget vill få oss att tro, utan för att det är viktigt urskilja de hinder som ligger i vägen för en möjlig återhämtning. Det är en frågeställning som gäller hela världsekonomin men som domineras av det täta ekonomiska förhållandet mellan Kina och USA.

Vad gäller dagsläget och den närmaste framtiden råder stor enighet om att 2009 är ett av de mörkaste åren för världsekonomin någonsin och att 2010 kan innebära ett slut på recessionen och en övergång till en svag tillväxt. Men även i detta relativt optimistiska scenario är utvecklingen efter krisen en öppen fråga. En återgång till den tidigare situationen tycks av en rad skäl utesluten.

För det första kommer man inte ut ur en kris i samma skick som man gick in i den. Den våldsamma anhopningen av osäkra fodringar, som är inflätade i varandra, kommer inte att ha rensats bort på två år. Vi kan se ett tydligt samband: den tid som krävs för att rekonstruera finanssektorn är omvänt proportionell mot graden av nationalisering av banker och finansinstitut. Det är uppseendeväckande att till och med tidningen The Economist numera förespråkar nationaliseringar.¹

OECD ägnar en stor del av sin senaste ekonomiska rapport åt att jämföra Sverige och Japans erfarenheter av krisen i början av 1990-talet, som för dessa länders del liknade det som just skett i världsskala.² Sverige nationaliserade banker (för att sedan återprivatisera efter att ha rensat dem på osäkra fodringar) medan Japan var långsamt med att vidta åtgärder. I Sveriges fall lyckades åtgärderna och krisen blev relativt kortvarig medan Japans ekonomi stod och stampade i ett decennium. Logiken i de åtgärder som vidtagits hittills pekar mot att ett japanskt scenario är troligast.

Åtgärdsprogrammet för att rädda finanssektorn och för att få fart på tillväxten kommer att leda till stora budgetunderskott. OECD förutspår ett underskott på sju procent av BNP för hela euroområdet och 11,9 procent för USA. Arbetslösheten stiger dramatiskt när jobb utdras i krisen spår; från 7,5 till 11,7 procent i euroområdet och från 5,8 till 10,3 i USA, enligt OECD:s prognos. Frågan om en återgång till tillväxt kommer således att ställas i ett sammanhang som präglas av motstridiga målsättningar: att förbättra konkurrenskraften samtidigt som nya jobb skapas och att få fart på efterfrågan medan man gör nedskärningar i de offentliga utgifterna för att minska underskotten.

Detta handlar naturligtvis om borgarklassens projekt som syftar till att återupprätta den kapitalistiska logiken i allmänhet och kapitalisternas inkomstkälla i synnerhet. Det är nödvändigt att i det sammanhanget föra fram helt andra förslag som utmanar den konkurrenskapitalistiska tillväxtlogiken, vilken totalt negligerar människors sociala behov och nödvändigheten att hantera klimatförändringarna.

Det vore helt fel att tro att kapitalismen kan reformera

EN ARTIKEL AV MICHEL HUSSON

Artikelförfattaren är ekonom vid Institut de recherches économiques et sociales (IRES) i Paris. Han är medlem av den radikala tankesmedjan *Fondation Copernic*. Hans texter återfinns på <http://hussonet.free.fr>.

sig själv om den inte tvingas till det av ett starkt tryck från sociala rörelser. OECD-rapporten ger rysningar längs ryggraden eftersom den så tveklöst uttrycker de härskande klassernas vilja att vrida klockan tillbaka till det läge som rådde före krisen, eftersom de vidtagna åtgärderna kan drabba dem. Man betonar vikten av korrigera de offentliga underskotten, vilket innebär nya nedskärningar inom det sociala området.

KAN USA-MODELLEN FORTSÄTTA FUNGERA?

Med facit i hand kan vi se hur profetiska ekonomer som Wynne Godley var som för tio år sedan listade sju processer i den amerikanska ekonomiska modellen som inte var hållbara.³

Den amerikanska modellen har sammanfattats så här: den inhemska efterfrågan tenderar att vara struk-

välstånd. Man konsumerar inte i förhållande till sin inkomst utan i förhållande till ökningen av (det virtuella) värdet av sina tillgångar.

- En allmän "överskuldsättning" – konsumtionen drevs av en benägenhet till skuldsättning som skedde i alla typer av hushåll. Det är de fattigaste 20 procenten av hushållen som har ökat sin skuldsättning mest (med 90 procent mellan år 2000 och 2007). Dessa var systemets svagaste länk; den främsta måltavlan för subprimelånen. Men i den totala massan av krediter under åren 2000-2007 utgjorde hälften av lån till de 20 procent rikaste hushållen.⁵
- Kreditexpansionen – denna överkonsumtion har lett till ett växande handelsunderskott som har täckts genom inflöde av kapital från resten av världen.

bild: Anders Nilsson

turellt högre än landets samlade produktion, och denna obalans har sitt ursprung i att hushållens konsumtion ökar snabbare än hushållens inkomster. När krisen bröt ut var hushållens sparande praktiskt taget noll, vilket innebar att man konsumerade hundra procent av sina inkomster.⁴ Tre faktorer har möjliggjort denna överkonsumtion:

- Den finansiella illusionen – uppblåsningen av hushållens inkomster genom värdeökningen på aktier och annan egendom gav en illusion av varaktigt

Kan USA hitta tillbaka till samma tillväxtrytm som rådde före krisen? Det verkar osannolikt med tanke på hushållens förmodade reaktioner. Deras sparande kommer att öka – och har redan börjat göra det – som ett resultat av deras minskade tillgångar vilket leder till minskad skuldsättning. Enligt studier av McKinseyinstitutet är gapet mellan hushållens nuvarande skuldsättning och det historiska genomsnittet 27 punkter. För att minska gapet med fem punkter måste hushållens sparkvot öka från 2,3 till fem procent. Men

detta skulle leda till en minskning av konsumtionen med hundratals miljarder dollar de närmaste åren.⁶

En annan analys tar sin utgångspunkt i utvecklingen av hushållens konsumtion i relation till värdeutvecklingen av deras tillgångar, mätt med Standard & Poors aktiemarknadsindex. Slutsatsen är följande: för att konsumtionen ska kunna bibehållas är det nödvändigt att priserna på aktier stiger till – och till och med överstiger – de nivåer som rådde före krisen. En ny aktieboom är nödvändig.⁷

Om aktiepriserna skulle stabiliseras på den genomsnittliga prisnivån för de senaste tio åren kommer konsumtionen att falla med tre procent, och med sex procent om nivån faller tillbaka till vad som gällde före Internetboomen.

Handelsunderskottet tenderar att krympa, men vi går samtidigt in i en period av långsiktigt sjunkande tillväxt. En sådan inbromsning kommer att leda till väldiga påfrestningar om man beaktar graden av social ojämlikhet i landet. Här närmar vi oss något av det mest uppseendeväckande i den amerikanska modellen; den ojämlika fördelningen av ”tillväxtens frukter”. Mellan 1992 och 2006 steg medelinkomsten före skatt med 2,1 procent per hushåll. Men ökningen var bara 1,1 procent för de 20 procent fattigaste hushållen medan den var 2,9 för de 20 procent rikaste.⁸ Två tredjedelar av den totala inkomstökningen tillföll de 20 rikaste procenten – och en tredjedel tillföll den rikaste procenten av hushållen!

Om vi kombinerar dessa fakta med uppkomsten av ett enormt budgetunderskott är slutsatsen att en förutsättning för att en återgång till en mer balanserad tillväxt i USA är att en utjämning av ojämlikheten sker genom en radikal skattereform och en bättre inkomstfördelning. Inför ett sådant perspektiv framträder ett mycket kraftig oppositionsblock i form av de som gynnas av den rådande modellen; huvudparten av näringslivet, vars profit härstammar ur globaliseringens skeva maktförhållanden, för att inte tala om hela finanssektorn.

Vad som gäller kortsiktigt, ur deras synvinkel, är att lasta över krisens effekter på skattebetalarna inom ramen för det nuvarande skattesystemet. På medellång sikt ligger svårigheten i att det inte finns tillräckligt starka sociala krafter som kan bära upp en annan modell.

KAN KINA FORTSÄTTA BETALA FÖR USA?

Man kan hävda att USA-Kina före krisen i relativt stor utsträckning kommit att hänga samman. Förenklat kan det beskrivas som att Kina sålde varor till USA, ackumulerade dollar som sedan användes till att köpa amerikanska statsobligationer som finansierade det amerikanska handelsunderskottet. Detta mönster genererade bibehållen tillväxt i de två länderna, och vart och ett tjänade på förhållandet, i synnerhet som en stor del av den kinesiska exporten är en följd av amerikanska investeringar i Kina och eftersom lågprisimporten pressade ner priset på arbetskraft i USA.

Krisen skickar chockvågor genom det här systemet och frågan är om det framgent kan reproduceras. Det centrala spörsmålet är om Kina, och de nya industriländerna i allmänhet och/eller de oljeproducerande länderna kommer att vara villiga att fortsätta betala för det amerikanska underskottet. Kina har redan ackumulerat tillgångar på 1 700 miljarder dollar, vilket innebär att man är USA:s största kreditgivare.⁹

”Optimisterna” betonar att Kina har ett intresse av

att fortsätta finansiera den amerikanska ekonomin, såtillvida att om dollarn faller så leder det till värde-minskning av de egna tillgångarna som är bundna i dollar. Enlig generaldirektören för kinesiska bankinspektionen är det verkligen ”den enda möjligheten”.¹⁰ Men var går gränsen för den här processen? De väldiga amerikanska underskotten tvingar fram ökad utländsk upplåning. Enligt en del bedömningar kan den amerikanska nettoskulden till utlandet tredubblas och uppgå till 10 000 miljarder dollar år 2015 och bruttosumman av utlandsskulden till 23 000 miljarder.¹¹ Världens centralbanker kommer i så fall tvingas samarbeta för att åter ställa USA på fötter. Om det amerikanska handelsunderskottet försvann skulle detta å andra sidan ha fördelen att det ledde till en minskning av de globala obalanserna och mängden överskottskapital, som är en av orsakerna bakom krisen. Men vi har konstaterat att detta innebär en

radikalt förändrad inkomstfördelning och/eller en varaktig minskning av tillväxten i USA, och följaktligen en minskning av den kinesiska exporten.

Frågan om dollarns ställning verkar central. För att förbättra sin handelsbalans väsentligt så måste USA låta dollarn sjunka, men detta kommer att göra det svårare att locka till sig kapital. Det kan man istället uppnå med högre räntor men det riskerar samtidigt att minska tillväxten och öka bördan av statsskulden.

Det andra huvudargumentet från de som betonar de två ekonomiska giganternas ömsesidiga beroende är att tillväxten i världsskala bygger på export och Kina kommer att fortsätta finansiera amerikanska underskott för att försäkra sig om exportmarknader. Men det är bara möjligt en viss tid eftersom den kinesiska tillväxtmodellen inte är hållbar i längden. Framför allt är det efterfrågestrukturen som är problemet. Med exportsektorns stora tyngd i ekonomin (41,3 procent av BNP år 2007) och en investeringsnivå på 42,7 procent minskar den offentliga och privata konsumtionens andel av BNP (49,6 procent under 2007) och det finns en uppenbar risk för överackumulation, och för dess symmetriska följeslagare: underkonsumtion.

Handelsöverskottet har haft rollen av motor i ekonomin de senaste åren, men det hotas nu av växande svårigheter att öppna nya marknader och på lång sikt av växande energiberoende. Man kan förutse en energikris i Kina kring 2020 som kommer att begränsa landets tillväxt.¹² Från och med nu är Kina tvingat att rikta fokus på de sociala spänningarna i landet som koncentreras runt frågor som tillgång till jobb, hälsovård och pensioner. Dessa sociala frågor präglar tillsammans med energifrågorna i hög grad de åtgärdsprogram för att möta krisen som den kinesiska regeringen tagit fram. Men liksom i USA skulle en omvandling av tillväxtmodellen stöta samman med de samhällsgrupper som gynnas av den rådande ojämlika strukturen.

I båda länderna måste man också beakta inflytandet från den i hög grad oåterkalleliga internationella arbetsfördelningen. USA producerar helt enkelt inte längre många av de varor som man konsumerar och inte heller kan Kinas produktionsapparat utan stora svårigheter ställas om för att tillfredställa inhemsk efterfrågan, på grund av produktionsstrukturens stelhet och den kraftigt ojämlika inkomstfördelningen.

Den omedelbara stötestenen är den kinesiska valutans växelkurs. Yuanen är undervärderad och USA har i flera år pressat på för en revalvering. En sådan skedde i princip mellan juli 2005 och juli 2008 då yuanens värde i förhållande till dollarn steg med 21 procent. Sedan dess har de kinesiska myndigheterna återigen i infört en fast växelkurs i förhållande till dollarn.

Det här läget är dock inte fastlagt en gång för alla och den kinesiska regeringen har nyligen tagit två initiativ för att omforma det internationella valuta-systemet. Det första är förslaget man lade fram på G20 mötet i april om att ersätta dollarn med en internationell valuta baserad på IMF:s så kallade Speciella Dragningsrätter. Förslaget stöddes av Ryssland, Brasilien och Argentina. Det andra var överenskomsten, i december 2008, om ett valutasamarbete med en rad länder (Malaysia, Sydkorea, Hong Kong, Vitryssland, Indonesien och, senare, Argentina) till ett totalt värde av 95 miljarder dollar. De här åtgärderna pekar på att Kina söker efter en utväg från sin täta bindning till USA genom att etablera handelsrelationer som inte är dollarbaserade.¹³

EN KAPITALISM UTAN ALTERNATIV

Obalanserna i världsekonomin är, tillsammans med minskningen av lönenivån på global nivå, en av de grundläggande orsakerna till krisen. För att komma ur den skulle en fullständig omvandling av världsekonomin, som garanterar att ekonomins fokus flyttas till att tillfredställa befolkningsmajoriteternas grundläggande behov, vara nödvändig. Det skulle möjliggöra en krympning och effektivisering av handelsutbytet. En sådan omvandling är också ett nödvändigt – men förmodligen inte tillräckligt – villkor för att kunna hantera utmaningarna på miljö- och klimatområdet.

En omvandling från ekonomins nuvarande kaotiska mönster till en ny balanserad modell stöter emellertid på två typer av hinder. För det första det politiska motståndet från de dominerande klasserna vars intresse är att återgå till ”business as usual”. Det andra på den ekonomiska nivån; den relativa stelheten i den internationella ekonomiska arbetsfördelningen, som pressats fram genom globaliseringen, gör omvandlingen – vilken i alla händelser inte är en omedelbar affär – osäker. Under dessa förhållanden – spänningen mellan viljan att behålla den nuvarande ordningen och behovet av en grundläggande förändring – på de ekonomiska, sociala och miljömässiga planerna, tycks en lång period av instabilitet och osäkerhet oundviklig. I grund och botten saknar kapitalismen alternativ till de systemförhållanden som ledde fram till krisen. För att verkligen undkomma krisen krävs ett alternativ till kapitalismen. ■

Ur International Viewpoint nr 415, augusti 2009
Översättning: Peter Belfrage

1. “In knots over nationalisation”, The Economist, 26 februari, 2009, <http://gesd.free.fr/inknots.pdf>

2. OECD, Interim Economic Outlook, mars 2009

3. Wynne Godley, “Seven Unsustainable Processes”, The Levy Economics Institute, 1999, <http://gesd.free.fr/godley99.pdf>

4. Michel Husson, “Etats-Unis: la fin d’un modèle”, La Brèche n°3, 2008, <http://hussonet.free.fr/usbrech3.pdf>

5. McKinsey Global Institute, “Will US consumer debt reduction cripple the

recovery?” Mars 2009, <http://gesd.free.fr/cripplec.pdf>

6. Ibid

7. Olivier Passet, “Quel impact de la crise sur la croissance à moyen terme?”, Note de veille CAS n°113, October 2008, <http://gesd.free.fr/eveil113.pdf>

8. Congressional Budget Office, Data on the Distribution of Federal Taxes and Household Income, April 2009, <http://tinyurl.com/cboquinti>

9. Financial Times, 22 februari 2009

10. Financial Times, 12 februari, 2009

11. Patrick Artus and Marie-Pierre Ripert, “Dette extérieure des Etats-Unis : 23 000 milliards de dollars en 2015?”, Flash Natixis 219, maj 2009, <http://gesd.free.fr/flas9219.pdf>

12. Minqi Li “Peak Energy and the Limits to China’s Economic Growth”, University of Massachusetts Amherst, 2008, <http://tinyurl.com/minqili8>

13. “China strikes currency swap deal with Argentina”, China Economic Review, 31 Mars 2009, <http://tinyurl.com/yuanswap>

krönika

The Wire i Göteborgs hamn

Jag sörjer Frank Sobotka. Lyckligtvis är det lätt att få förståelse om man sörjer Frank Sobotka, på nätet kan man sörja honom kollektivt i hundratals diskussionstrådar. Frank Sobotka är navet i teveserien The Wires andra säsong. Han är fackordförande för stuveriarbetarna i Baltimores nedgångna hamn. Bred, skallig och vresig på gränsen till fullständigt socialt inkompetent blir han en osannolik hjälte i en klassisk shakespeariansk tragedi: han gör ont i syfte att göra gott, och det onda kommer att sakta förtära honom.

Sociologer älskar The Wire, det skrivs avhandlingar och hålls seminarier om serien. Det är inte konstigt, eftersom den med en unik uppriktighet undersöker vad som händer när samhällskittet smulas sönder och folk inte längre kan tjäna sitt levebröd inom den formella sektorn. I The Wire blir man kriminell för att kunna uppnå ett Svenssonliv; en egen lägenhet, en bil och kanske en ny cykel till lilltjejen. Frank Sobotka är en klassisk paternalist. Som fackordförande har han åtagit sig att ta hand om ”sina” hamnarbetare, något som blir svårare och svårare när fartygen kommer alltmer sällan. För ett kunna sticka ett kuvert med sedlar åt den vars ben krossats under en container blir han en länk i knarksmuggling. När han inser att det krävs seriös lobbyism för att hamnen skall ha en framtid behöver han mer pengar.

Det är inte bara Frank Sobotka som serien begråter. Det är också den amerikanska industrin och arbetarklassen. När Frank säger ”You know what the problem is, Brucie? We used to make shit in this country... build shit. Now we just put our hand in the next guy’s pockets” är det en nyckelfras. Och ja, globalisering och postindustrialism är en verklighet med för- och nackdelar, men i den stunden är det okej att för en stund sluta analysera och gråta över maktlösheten hos dem som alla vänder ryggen och som behandlas som vore de, liksom mammutar, redan utdöda men irriterande nog fortfarande lever, andas, kräver sitt.

Göteborgs hamn är inte Baltimores hamn, men när jag läser socialdemokraten Sven Hultströms motivering till att sälja hamnen är det omöjligt att inte tänka på The Wire. Han säger: ”Vi vill effektivisera Göteborgs hamn och har tröttnat på alla fackliga bråk” och spekulerar förhoppningsfullt om kinesiska köpare (det är foljdriktigt, Kina är som bekant bra på att hantera fackligt strul). När en sosse lugnt anger fackligt bråk som en huvudorsak till försäljning säger det något häpnadsväckande om arbetsmarknadsklimatet. Frank Sobotka är död, men Hamnarbetareförbundet lever ännu.

Cecilia Verdinelli